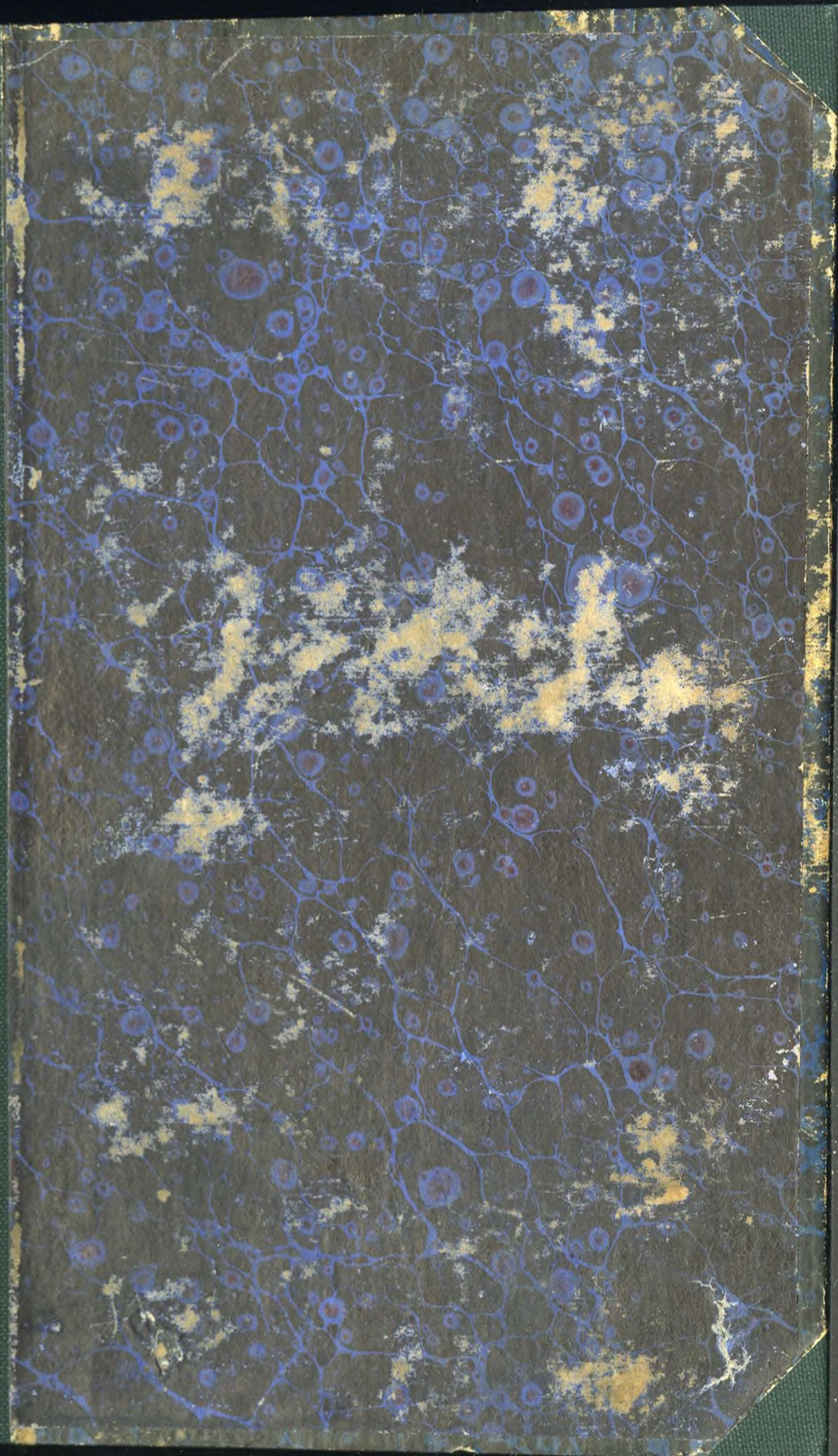

Politikai
röpiratok.

49.

49
360

AZ

18⁴³/44

ORSZÁGGYÜLESI

IDŐSZAKBÓL

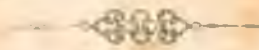
NÉHÁNY ISMERETLENEBB KÖZJOGI TÁRGY

KS

MEGRÖGZÖTT BALVÉLEMÉNY

FELVILAGOSITVA.

Balko ...

3.

PODSONY,

NYOMATOTT SCHMID ANTAL BETŰIVEL.

1844.

6162 - 74257

DE BALLAGI GEZA.

T. N.

BARS VÁRMEGYE

KARAINAK ES RENDEINEK

A JELEN HONGYÜLÉSEN

BENNE HELYEZETT KÉPVISELÉSI BIZODALOMÉRT

ÖRÖK TISZTELETE ÉS HÁLÁJA

ZÁLOGÁUL

B O T K A T I V A D A R.

M. N.

HAJNA VÁRHECSE

KARAIKAIK ES RENDEIKER

A JELLEN HONFELTŐNKER

ESZTERHÁZYI SZERENYI SZODALOMER

ESZTERHÁZYI SZERENYI SZODALOMER

ESZTERHÁZYI SZERENYI SZODALOMER

ESZTERHÁZYI SZERENYI SZODALOMER

T A R T A L O M.

I.

Turmező ismertetése.

Függelék:

Slavonia és Horvátország közti sok különbség.
(1844-iki Századunk 35, 40, 41. számaiból.)

II.

Magyar tengerpart és alaptalan követelés.

(1844-iki Századunk 56. száma után.)

III.

Tartományi gyűlések Magyarországon és a „Kapcsolt Részekben.”

(1844-iki Századunk 59. száma után.)

IV.

T. T. Gyurikovits György úr legújabb országtani munkájának
vázlata, néhány adatokkal megtoldva.

T A R T A L O M

I.

... ..

... ..

... ..

II.

... ..

III.

... ..

IV.

... ..

I.

Turmező ismertetése.

Ezen kerület újabb időben a közfigyelmet különösen magára vonta. Előttem mindazáltal nem az teszi érdekessé, mi sok másoknál s talán a közönség előtt is, hanem azon alkotmányos elveknek ott régóta létesült üdvös megtestesülése, mellyek mellett a hon lelkesbei nálunk jelenben olly buzgón és kitartva vívnak; habár nem annyi sikerrel, hogy mi a turmezei nemesség szűkebb körében valósult már s mintegy szentesítve van, azt annyi munkaerő és küzdelmek után terjedelmesb, általánosb határok között is foganatosítva láthatnók. „Nemzeti őrsereg, képviselő és közös állandó adózás“ azon három problema, mellyek a turmezei nemesség által megoldattak és életbe mentek át, s mire mi magyarok méltán sóvár szemekkel tekintünk, mint egykor a perek szóbeli tárgyalására, minek jótékonyágát Turmező előttünk szintén régen birta és éldele.

Latin nevét illetőleg: „Campus Zagrabiensis“ (Rudolf kir. 1582-iki dipl.) „Campus Turopoliensis“ (1598: 33.) „Campus Zagrabiensis seu Turopoliensis“ (2 Ferd. 1609—1635: municip. art. 5.) „Campus Zagrabiensis Turopoliensis“ (1659. 106.) „Campus Turopolya“ (1723: 92., 1741: 60.) nevezetek alatt ismeretes. Az első nevezet onnét támadott, mivel

ezen föld az ősi várszerkezet időszakában Zágráb várának birtoka volt, miről alább bővebben. Nem egészen illy bizonyos azonban a Turopolya névnek eredete és értelme. Kiket legközelebb érdekel, szóhagyományokból azon hitet merítették, hogy Turopolye annyi mint „Török mező“ („Campus Turcicus“) és ezen elnevezésre a törököknek oda történt gyakori berohanása szolgált alkalmul. (Lásd *Synoptica Deductio exhibens primaevum et modernum Universitatis Nob. Campi Turopolia statum — Zagrabiae 1833. 5 lapon*) Horváth István ur, a' magyar muzeum melletti országos könyvtárnok, tudós és lelkes hazánkfia és az európai historicusok egyik fénycsillaga, következő e körben nyomatékos auctoritás, a Patzinák nemzetről sajtó alatti munkájában azon véleményű, hogy a turmezei nemesség ős török-magyar faj, így fejezvéni ki magát a 202 lapon: „hosszánk Magyarokhoz, a mennyire mostanig tudjuk, csak a Turopolyai nemesek költöztek által a napkeleti törökök közül, és ezek is elvesztették szemünk láttára nemzeti nyelvünket épen úgy, mint hazánkban a legrégebb magyar nemesek, kik a felső vármegyékben Tótok között választottak helyeket.“ Én is vele tartok, s pedig nem hazafi ihletésemet, hanem történelmi és diplomaticai adatokat követve. Millyenek 1) a 13. és 14. században a turmezei nemes családok, egyének, ezen tájbeli vizek, hegyek, erdők, falvak s hason tárgyak egy részben magyar nevet viseltek. Így Béla ifjabb király 1225-ki kiváltsága szerint, melly a turmezeiek nemesítéséről szól, ezen fajnak illyen magyar nevű tagjai voltak: Bodon, Iván, Lőcse, Dobcse, Rados. István, Slavoniának bánja, ki 1255-ben a zágrábi várkatonák erdeit a szomszédoktól elhatározta, ezen magyar neveket említi: Kúcse, Monoszlo, Obony. IV. Béla király 1266-ban Zágráb városának Turmező táján birtokot adományozván, ezeket

mondja: „in portu Zawę, qui kyal rewy (olvasd: király réve) dicitur.“ Ugyanitt a szomszédok egyike Dobese neveztetik, ki Ága nemből való (de generatione Aga) 2) Slavonia a magyar uralkodó ház hercegeinek volt kormányzásul és jövedelmül kijelölve. III. András 1299-ki diplom: „propter quod et ducatum totius Slavoniae, qui est prima dignitas regiae prolis—concessimus.“ Ők hihetőleg Zágráb várát választák lakásul, mert az volt akkor kulcsa ezen egész tartománynak; s nem valószínű-e, hogy az összeszokás megizmosodásáig oly nép közepette, hova szent Lászlónak és Kálmánnak hódító fegyverrel többször kellett megjelenni, a királyi hercegeket és azoknak lakvárát rokonszenves kezek védelmére szükség volt biznia? s kik lehettek olyanok inkább mint a nyelv és faj köztelékkel hozzájuk szorítottak? 3) Innét magyarázhatni azon rendkívüli kedvezéseket is, mellyekben a' zágrábi várkatonáságot a magyar királyok és királyi hercegek, mondhatni pazar kezekkel részeltették, miről alább többet.

Turmező azon földnek része, mellyre az elnevezésnek homályos kódéből nem mosolygott még a tisztán mutató nap. Mit jelent ez? azonnal megmagyarázom. Önkényes s könnyelmű szójáték üzetett nemcsak az ugynevezett középkorban, hanem utóbb is nemzetek és országok elnevezésével. Különösen a magyar faj és annak birtokaira alkalmazólag mennyire burjánzott azon gyakran következeiseiben rossz szokás, arról minden, ki az irodalom ezen szakában szertenézett, teljesen meggyőződheték. Oly tanuságos és a tudnivágnak annyira megfelelő gazdag forrást azonban, millyennel dicsekedhetnének mi magyarok, alig bir mivelte Európának más nemzete. De ezen körbe tartozó tömérdek kincset, mellynek kiaknázásához a jólét, kényelem és vagyonósság igényeinek nagylelkű feláldozása és sok ezer álmatlan éjnek fáradalmai voltak kötve,

életre és közhasználatra kell segíteni; és a dicsőítettem könyvtárnok urnak készsége újabb zálogul leend nyújtva a hozzá való nemzeti bizodalomért. És a szándokosan ápoltt zavart, melly az ugynevezett „Kapsolt Részek“ elnevezésében, mind külön mind összesen lábra kapott, meddig fogjuk még tűrni, nevelni?

Ha ki kérdést intéz a közönséghez: az iminti „Kapsolt Részek“ mellyikében fekszik értekezésünk tárgya, Turmező? késedelmetlen feleletül nyeri: Horvátországban. A szakértő fejcsováltan buslakodik, hogy még egyre Horvátországnak hívjak mi a magyar koronára kerülés idejétől soha az nem volt; Slavonia levén annak első foglalás óta valódi neve, törvényeink, okleveleink s értelmesb könyveinkben mindaddig, mig körülbelől a 16. és 17. század lefolyta alatt, a köznép köznyelvén, a régi törvényes és diplomatikai Slavonia nevezet önkényleg Horvátországra átváltoztatnék. Nem tetszett azonban ez mindjárt a keletkezés idejében magoknak az illető földieknek. Azért Zelníczy Miklós zágrábi püspök Varasdról maj. 6án 1599ben költ levelében így ír: „aliud Sclavonia aliud Croatia est — Zagrabiam in Sclavonia esse nemo dubitat — hanc Slavoniae superioris partem pro Croatia accipi scio, sed opinio et error vulgaris jus nullius convellit.“ (Kaprinainál Tom. X. Nro. LXII.) A keletkező szokás azonban sem a diplomák sem törvények nyelvén egész a 17. század közepéig tulnyomó erőtt nem vehetett, de utóbb oda is áthatott; mi a hű hazafi és lelkes publicista Kercheliohet bosszu és aggodalommal töltötte el, midőn a jelent közvetlenül megelőző században a rosz szokásnak messzebbre kiterjedett elharapozását szemlélné, így fejezven ki magát „Slavonia“ homlok-írás alatt: „hanc pro Croatia haberi atque accipi, maximo praejudicio (quemadmodum ex superioribus nostris, regum item diplomatibus et rescriptis apparet) jurium sacrae coronae hujusque apostolicorum regum.

Quare cum duobus tantum articulis errore vel ignorantia compilatoris eorundem pro Croatia, reliquis autem omnibus pro Sclavonia exprimat; ego regionem hanc tot articulorum dialectalium fide, diplomatum item regionum auctoritate a Croatia distinguo.“ Ezen helytelen változtatásnak okát Bombardi, ki 1718-ban Magyarország topographiáját kiadá, bizonyos közjogi pótlás és némi dicsvágynak tulajdonítja: „juxta quorundam geographorum partitionem pars Sclavoniae non modica, terni nempe comitatus: Zagrabiensis, Varasdiensis et Crisien-sis, in Croatiam abiisse sunt visi. Indicatam limitum restrictionem non aliunde ortam suspicamur, quam quod Croatia potiori sua parte a Turcis mulctata, antiquae dominationis et glorie nihilominus tenax, in vicinam denique regionem suum nomen extenderit. Plerisque tamen eruditioribus etiam croatis, adhuc vetus Sclavoniae divisio praeplacet, eidemque ternos comitatus a nobis paulo ante memoratos lubenter transscribunt.“

Egyébiránt voltak még más és talán valóbb okai ezen zavaros névcsereinek. Régiebb írók olvasása, kik ezen tartományokról értekeztek, olyan nevek emlékezetére vezetett vissza, melyek egykoron fenállott statusokat némely kisebb ideig tartott területi állapotban illették; s voltak, kik nem tekintve arra, hogy idők és körülmények országok sorsa fölött határoznak, és hogy az egykor helyes név és czim a körülmények lényeges változával nem helyes többé, mégis tán historicus olvasottságot fitogtatva, alkalmazhatlan régi nevek s czimek használatához nyultak. Az ember csak mosolyoghat, midőn a „Kapsolt Részeknek“ magyar koronához jelen közjogi viszonya taglásakor Constantinus császár 949-ki bizonyosságára (mint 1832/6-ki 177. ülésben) vagy 640—1102 esztendei félig való félig koholt eseményekre történik hivatkozás, (mint Refl. rel. at vot. sep. etc.) Igaz, egy bársonyban született író, kit

császári fény vesz körül és egy bölc s Leo karjai közt neveltetett, nem egy bókot igénylő tekintély, de nem kell időket összekeverni, s azt hogy a 10. századi Croatia nem alkalmazható az utóbbi századok magyar birtokára. Végtere ezen tévesztett elnevezésnek szintén egyik oka az, hogy Sclavoniát horvát nyelvet beszélő, horvát nevet viselő népfaj lakja. De hiszen e nemzet a nagy szláv törzsnek is sarjadéka, mellynek nevéhez kétségtelenül kitünő fény és érdemek vannak kötve. — Helyesen és azon fentebb méltánylott diplomaticai értelemez s szokáshoz hiven van kifejezve tehát Rudolf királynak 1582-ki kiváltságában, melly a Turmező rendezését tárgyalja, az, hogy azon kerület Sclavoniában fekszik.

Előbb, mintsem ezen kerület jelen rajzát adnám, régi állapotáról kell értekezni. Nemcsak meglepők s tanúságos érdekekkel birnak, miket a multból e végett feltárunk, hanem illy előzmény nélkül ez ismertetés nagy része érthetlenné válnék. Turmezőnek eredete elválhatlan kapcsolatban áll a magyar honvédelem és várszerkezet első elrendezésével. Slavoniában is annak keze intézte el ezeket, kit a magyar őszalkotmány alapítójának nevezünk. Nem kétséges ez többé azok után, miket újabb időben a magyar szentegyháznak két tudós tagja meggyőzőleg kifejtett. (Lásd: *Dissertationes hist. crit. super quibusdam vetustiorum rerum hung. capitibus. Poonii 1832. Brevis et sincera responsio ad reflexiones etc. Lipsiae 1835.* — *Croatiae et Slavoniae cum regno Hungariae nexus. Budaë 1839.*) sőt magok a „Kapsolt Részek“ tudós papjai közül is többen e véleményen voltak, név szerint a 14. században élt gvercsei esperes János, az 1531-ben irt zágrábi kronikának szerzője és a fenebb idéztem zágrábi püspök Zelniczi; csek mindnyájan arról, hogy sz. István Slavoniát békén bírta, Imre fia által külön herczegségkép kormányoztatta és ennek holtá-

val Cresimir horvát királynak engedte, egy értelmű vallomást tesznek. — Vegyük már szemügyre a honvédelem és várszerkezet első megalapítását. Igaz, voltak már honfoglaló őseink birodalmában is várak, Munkácstól Mőlkgig és Szörénytől Zágrábig; de ezek csak köhalmazok, megmászhatlan szirtek terhei, minden éltető rendszer és a honbékét biztosító tartós alap nélkül. És imc születik egy fiu, alkotó izmos karral, merész elszánt kebellet, ki a század sűrű sötéttségén áttörve, a jövődőség tükreig hat, és ennél nagy tervekre lelkesülten, utjában álló minden régi megrögzött roszakat szétrombol, a konok conservatio hőseit meghajtja és újabb szellemi és anyagi elemekből oly épületet rak, melly századokon keresztül az idő és vészek viharainak mosolyogva daczol vala; mindezeknek jelképeül pedig a vezéri sisakot koronával váltja fel, mellynek e szerint eredeti jelentése „reform és javítás.“ Szent Istvánnak ezen nagy munkában a nemzethez intézett első szava ez volt: minden várak és azoknak védeszközei az ország és királyságnak elidegenithetlen birtoktökéje. Ez alapon emelkedék azon complicált erőmű, mellynek egyik emanatióját a honvédelem rendezése, másikat a korona jövedelmei egy ágának biztosítása tették. De mindezt, valamint azt is, hogyan fejlett ki a foszlott szét időközben és mikép alakult aztán vmegyei szerkezetű, körülményesen vizsgálni e sorok körén túl esik.

Ha bár nem elégítnek is ki azok, miket e tárgyról tudósink taglaltak, és habár még mindig hiányzik, ki ezen közjogi állapotról egy kimerítő tökéletes művet adhasson a hazának, mégis Kollár és Praytól kezdve Palugyay Imréig, el vannak annyi tanuságos eszmék szórva honosink könyveiben, hogy azokból a várszerkezet némi képét összeállithatjuk. Oda utasítván tehát olvasóinkat, itt csupán azokat érintendem, mellyek nélkül Turmezőnek régi szerkezete tisztán fel nem fogható.

Mivel ugyanis ezen kerülethez tartozó falvak és telkek Zágráb várának hűbéres jószágáé volt, és az erre szállított várkatonák (jobbagiones castri, milites castri etc.), kikre a vár birtoka és jogainak állandó védelme bízott, a mostani turmezei nemesség magját tenné: szükséges a várkatonák és várjavakról felvilágosítást adnom. Kéza Simon, ki Kun László király idejében élt, így értelmezi a várkatonákat: „jobbagiones vero castri sunt pauperes nobiles, qui ad regem venientes, terram eis tribuit de castri terris, ut feuda castri et castrum guerrae tempore custodirent.“ Tekintve azonban az 1222: 19. és 1231: 27. czikkekre, melyek a várkatonákat „a kir. vitéz szolga rendtől“ (nobiles servientes regis) megkülönböztetik; úgy vélekedem, hogy az idéztem irónál a „nobiles“ szó csak czimformula volt, s értelme annyi mint becsületes, tisztességes, következöleg minden olyan nagyobb kisebb szabadságu személyt illető, mely az akkori eszmék uralkodása szerint fegyverviselés által becsületet és tisztességet kötött össze élete nemével. A várkatonák a nekik adott várföldet, mit Kéza és sz. István fenebb idéztem törvényei bizonyítanak, nem tulajdoni jogon, hanem csak hűbérben tartották; bátor azonban eredetileg nem volt örökük, mégis fiu maradékaikra szakadatlanul átment, sőt 13. és 14. században a szomszéd német hűbéresek utánzásául valóságos örökséggé és tulajdonná vált, miről alább. — A várszerkezet, mikép alkotója kezéből jött ki, rendeltetésénél fogva örök időkre volt alapítva (Lib. 2. cap. 6. et 35.) Méltóság és fény egyaránt háramlottak általa a kir. székre, erő és bátorság az országra. Az intézet mesterétől kijelelt ösvényen lelkiismeretesen haladtak ugyan egy ideig a nemzet jelesb választotti, de nem sokára megfogyott a hű és lelkes utódok száma, s a compact mű foszlani indult, annal veszélyesben, minél tehetlenebb kezekbe jutottak az országias

gyeplői. Igaz, voltak bűnbánók is, az elhagyott *utra* visszasiettek, de az eszközök félszeg alkalmazása célhoz nem juttatá őket.

Ez rövid szemléje a várszerkezet történetének, mikint az a 11. századtól a 14-ig hánykódtaték, miglen egészen elenyészett. Nagy átok volt a magyarra küldve, midőn szigoru keleti jellemét, mellynek az egykoru bölcse Leo császár annyi dicséret és csodálkozással adózott, s mellynek az új hazaszerzés nyakszegő vállalatának szerencsés megoldását tulajdoníthatni, törvény iránti tiszteletlenséggel fekélyezni hagyá. Mit értek a várszerkezet fentartását az első alapítás szellemében parancsoló jó törvények Istvántól Albertig? (sz. István L. 2. cap. 6. és 35. Kálm. I. 15. 1222: 16. és 19., 1231: 36. és 27., 1267: 2., 1291: 8., 1439: 16.) Elhangzottak a törvénnyel nemgondolás, szertelen áhitat, oktalan adományozás, gyávaság és egoismus salakjaiban. A királyok szabad rendelkezésétől függő javak pazar kezekkel osztva és hegyes ujjakkal horgázva, a kimerithetlennek látszó birtoktömeget kiüríték; a várak szent tőkéje felé fordíták szemeket a szerencsehősök, jutalmatvárók, ábrándkövetelők; egy átoksúlyos lépcsővel előbbre, és megragadák és kizsákmányolák a honvédelem tele szekrényét. Kálmán ugyan, kit méltán bölcse királynak hiszünk, egyike volt azoknak, kik magokat e kísérteteknek meg nem adák; és ha lelki ereje felszárnyalásáról más bizonyosságokban szűkölködnének, elég lenne I. törvénykönyvének 15. és 16. fejezetét és azoknak valóságos foganatosítását bemutatnunk. Ép erőben diszlett tehát még akkor az ő várszerkezet, s országunknak hirt nevet szerzet keleten és nyugaton.

Ez időt illeti honvédelmi rendszerünknek imez eleven, s mivel idegen szemtanu tevé, hű rajza: „hungara gens — ezt

irja rólunk egy prágai cseh ember Kálmán korában — *viribus ingens, opibus pollens, armis bellicis praepotens, et cum quovis rege terrarum pugnare sufficiens.*“ E magasztalt honvédelmi rendszer romlásának terjedtebb alapját Imre és testvére, a szenföldi kalandor, a várbirtokok gondatlan elpazarlásával vetették meg. Andrásra, János (*sine terra*) angol király rokontársára nehezül leginkább súlya ama szerencsétlenségnek, melly a várszerkezet szétbontása miatt érte hazánkat. Halljuk, mint gyóná meg ezt bünbánatában: „*dum quorundam nostrorum principum consilio, terrae nostrae statum, ab antiquis illibate conservatum, alterantes, CASTRA, COMMITATUS, et caeteros OPULENTIS Hungariae PROVENTUS in perpetuas haeditates nostris baronibus et militibus distribuimus, . . . eodem tempore contra fidelem nostrum Johannem san. eccl. Strigon. archiepiscopum, novas instituciones fieri penitus renuentem, contigit nos graviter irritari.*“ (Cod. Dipl. Tom. 3. vol. 1. ad an 1218. pag. 255.) De András még sem tért meg, és személyt, érdemet nem válogatva, tékozlását folytató. Már az egykor hatalmas királyság tengő vázá aljasult és a' sir tátongott, midőn némelly szerencsétlen tanácsosok agyában az agraria törvény zsarnok gondolata szülemlett; cz feltartóztatá ugyan kissé a catastrophát, de csak azért, hogy később annál rettentőbben törjön ki, mint szokott lenni, midőn az orvosság rosszabb a betegségnél. A koronaherczeg Béla bizatott meg tehát az egész országban a várbirtokok visszaszedésével. Elvállalá, s vele a nagyok és hadi nép, kiket ítélete súlya érte, haragját. Kitölték azt, fájdalom, rajta Sajónál, de bosszujoknak a honi tüzhelyet is botorul feláldozák. Egyébiránt a roszzsak tömkelegét oly bonyolodottnak találta Béla, hogy gyökeres gyógyszer ezen uton nem volt alkalmazható, s fél szabályokkal kelle csak

megelégednie, miszerint így egyaránt erősnek és nagylelkűnek mutathassa magát. Mind ez önkény és a palliatív eszközök eredményeit hozta maga után, s pedig annál inkább, mert hosszú országlásán keresztül többször ismételte olyanok sorába tartozó orvosságát, melyekről mondatik, hogy se nem gyógyítanak, se halni nem engednek. E részbeni fonák modorát folytaták utódi is, míg végre a majd két százados lassu sorvadás következtében széteszlott várszerkezet elemeiből, a „banderiale chaos“ minden chimeráival állott elő. Érdekes tünetek jöttek e közben elő ezen vonaglás stadiumának legfor-gása alatt. III. László a tatároktól pusztán hagyott várföldeket 1279ben nemesi szabadság és kötelességgel adományozá kunoknak, s őket egyenkint a nemes királyi szolga rendbe (servientes regales) emelé; természetesen fogjuk tehát találni, hogy a várkatonák is egy újdon beköltözött néptömeg kitüntetését igényelni, s érdekeiknek az ország nőttön nőtt fejtelensége kedvezvén, magokévé tenni értették. Tett ugyan ígéretet az 1291-ki összes magyar törvényhozás az utolsó Árpádfinak, hogy a várjavak vissza fognak a' koronának adadni, de milly jövendője lehetett olly rendelkezésnek, melly a törvény méltóságával meg nem férő discretióra s az anarchia mérgével inpregnalt rosz akaratuak jó akaratára építették? Nem csak papiroson maradott tehát, hanem inkább lépcsőül használtatott arra, hogy a nyolcz évvel későbbben tartatott pesti hongyülésen a várjavak vissza nem szedhetése a király ellenzésével is kimondathassék, nem ugyan nyiltan, hanem azon felállított elvbe burkoltan: hogy a régen adományozott várföldek is örökség s tulajdonnak tartandók. Illy elven alapult ezen időbeli több ítélet, például az is, melly a sopronyi vártól 1223-én elszakasztott és a királyi fiskus által az 1291 . 8. cikk erejével visszakövetelt Rethukeur birtok iránt

azon pesti hongyülésen hozatott. (Cod. Dipl. Tom 6. vol. 2. 229. l., Tom. 3. vol. 1. 393. l., Tom. 3. vol. 2. 141. l.) Ki ne venné észre, hogy ekép sz. István, Kálmán, 2 András, 4 Béla alatt és 1261-ben a várbirtok elidegeníthetlenségéről hozott törvények hallgatólag eltöröltettek, és a várjavak nagyobb része valóságos örökséggé és tulajdonná vált? Nehéz volt ezen túl az új olasz dynastiának a már törvényesített szabály ellen küzdeni, s ha tettek is némi kísérleteket e részben Károly és Nagy Lajos, azoknak célja nem az volt, hogy a majd minden kapcsaiban széteszlott várszerkezetet még hosszú ideig összetartsák, mint inkább az, hogy az alattok fejlődésnek iramodott banderialis intézet elemeit bővítsék. — Azon ponton állók már, hol a négy százados várszerkezet, az első király ápolta eszméknek szüleménye, dicsőn leforgott fele pályája után, hosszas gyöngélkedés közt vonaglani indulásban vég óráját éré el, helyt adandó a fejtelenségi zavarokban támadott és a szükség körülményei közt minden kinövésével és sérkeztelenségeivel, szóban nagygyá, tettben kicsinyé fejlődött banderialis szerkezetek, azon szerencsétlenségek egyikének, mellyek a haza vég romlását meghozták.

Ezen általános rajzok Zágráb várszerkezetét ismertetéséhez vezetnek bennünket. Erre, mint az ország alsó részén örökdő „véghelyre“ s mint a királyi hercegek lakvására nagy figyelem fordított, midőn még egészséges volt e honvédelmi intézet. Zágráb is, mikép a hozzá hasonlók, el volt látva várföldekkkel s azokra telepített várkatonákkal. Béla, ki atyja 2 Andrásnak engedelmeből kormányozta Slavoniát, a zágrábi várkatonák egy részét, a „nemes királyi vitéz szolgarendbe“ (nobiles servientes regales) tette által 1225-en; (Kerchelik H. c. Z. 326. l. Cod. Dipl. Tom. 3. vol. 2. 72 és 482. l.) de mind ezek, mind e kiténtetésben még ekkor nem

részesült bajtársaik eredeti rendeltetésükhöz hiven tovább is folytaták hűbéres kötelességüket. S azért István bán, kire egész Slavoniában a várföldek vizsgálata Béla által bízák, szoroson vigyázott arra, hogy Zágrábnak várbirtoka bármi szín alatt fogyatkozást ne szenvedjen. Ez okon 1255-en körül járta a várkatonák minden birtokát s a fenforgó kérdéseket eligazítá, bemutatván a királynak működése eredményét, mit az is helyeselt. (Cod. Dipl. Tom. 4. vol. 2 288 l.) Midőn Máté bán Slavonia nemességének szabadságait és kötelességeit összeszedendő, 1270-en tartományi gyűlést tartott, már akkor a nemesi rendnek majd minden személyes és vagyoni jogai meg voltak a várkatona-testülettel közösen osztva; jelesen pedig: a) a pereknek párviadal, eskü, egyesség és birói ítélet által egy vagy más utoni elintézése; b) a családi örökösödés és ősiség; c) a honvédelmi és adózási kötelesség; d) a fizetés behajtásának módja; és végtére e) végrehajtási és bíraskodási kiváltság, melly aképen határozatott meg, hogy a megyék főispánai, névszerint a zágrábi is, a gyűlés által választandó két nemes és két várkatona hozzájárultával ezen szabályok megtartása fölött ügyeljenek és bíraskodjanak. (Kerchelich Not. prael. 201. l. Cod. Dipl. Tom. 5. vol. 1. 87. l.) Az imint elősorolt intézkedés mindent nem meritett ki; ezenfelül léteztek a várkatonákat még különösen is érdeklő szabadságok és helyhatósági szabályok, mellyek kilencz évvel később Miklós bán alatt ült tartományi közgyűlésen a késő maradék emlékezetére feljegyeztettek és III. László király megerősítését nyerék. Legérdekesebb azok között előjárójuknak (kit a diploma „comes terrestris“ czimez) évenkénti megválasztásáról szóló, és azon másik, melly szerint a zágrábi főispán udvarbirájának (comes curialis) hatósága alól felmentetnek. (Cod. Dipl. T. 5. vol. 2. 498. l.) Ez vetette

meg egy magánálló testületnek alapját, mely miután a régi várszerkezet elenyészett, szorgalmasan őrzött elszigetelésében municipiumig felküzdé magát. Turmező tehát és az egykor önálló szepesi 10 lándsások széke azon ereklye, mely a régi várszerkezet hajótöréséből csodálatosan fenmaradott, s egykori nagyságunkra, erőnkre emlékeztető ősi honvédelmünk typosát viseli még homlokán.

Turmező csodálatos fenmaradásának mysteriumát, több eddig kiemelt conjunkturák közt, különösen a királyok és törvényhozás kegyelésének is kell tulajdonítani. Mi az elsőt illeti: 4. Belától kezdve 3. Károlyig alig volt király, ki ezen testületnek vagy valamely új kiváltságot nem adott, vagy régit nem erősített volna meg. Így a nemesítési diploma, melyet 1225-ben Béla ifjabb király, mint a „Kapsolt Részek“ hercegétől nyertek, megerősítették tőle valóságos királyságában 1255-en, Kun Lászlótól 1278-en, Zsigmond által 1436-en és Ulászló kezével 1514-en. A municipalis szerkezet chartája, mely Miklós bán által Slavoniának tartományi közgyűlésén 1278-an kiadatott, szentesítést nyert Kun László királytól 1279-en, Sigmontól 1436-en, Ulászlótól 1514-ben; bővített alakban átíratta Rudolf 1582-ben, megerősítették 2-ik Ferdinand 1620-ban, 3-ik Ferdinand 1649-en, 1-ső Leopold 1703-en és 1-ső József 1708-en. Hollós Mátyás király a törökök ellen kitüntetett vitézségük elismerése és költségeik méltánylásaul 1483-ban felmenté őket a nemesi adótól; 3. Károly pedig 1737-en hiteles pecséttel ajándékozta meg. *) — A törvényhozás kegyelésének

*) A tizenhat királytól nyert kiváltságos leveleken kívül, még 3 hercegi diplomával is ellátvák: egyikét 1354. István herceg neje Margit, másikat 1371. Károly, (Dux Dyrrachii) harmadikat Corvinus János 1592-en adá ki.

legrégibb nyomát az 1518-i hongyülés 40. cikkében talál-
tam, melynek ez tartalma: „quod ex parte nobilium campi
zagrabiensis domino Marchioni, et e contra, Majestas regia
judicium indilate administrari faciat, ne tot sanguinum profu-
siones subsequantur“. Okot ezen rendeletre következő esemény
szolgáltatót: Mátyás király fia, János, a turmezei nemesek
birtokában lévő Lukavec várát, a szomszédos Medvevár
uradalommal együtt, lekötteté magának azon mézesmadzag-
szerű békeszerződés által, mellyel atyjának hálátlan kedvenci
a magyar koronát tőle elszavalták; (Supplm. ad vestig. comit.
T. 2. 276. 1.) János özvegyét, a szép Frangepan-nőt, és
királyi gazdagsággal vetekedő birtokát, Ulászló pazar és nyug-
hatatlan unoka öccsének, a brandeburgi markgrofnak játszá
kezére; ez a törvénytelen követelést minden áron és uton
foganatosítandó, erőszakhoz nyult; a bátor turmezeiek, kö-
zel ezeren, a bitor oligarchának hason fegyverrel feleltek;
folyt a polgárvér, mint ott, hol a száműzött rend, törvény
és igazság elvadonult terein az anarchia mámoros hősei tom-
bolnak. Ezt akarák a törvényhozók meggátolni, de süker
nem következék, s csak a szerencsétlen 1526-i aug. 29-ke
választá el egymástól a vivókat, a midőn a megfélemlert
markgróf, eladván pazarlásától fenmaradott itteni minden ja-
vaít, hazánkból végkép kiköltözött. (Supplem. T. 2. 47á. 1.)
— Ismét egy más törvényhozási figyelmezés esete: a 16.
század alkonyával Slavoniának ezen tája a török csatáknak
majdan folytonos színhelye volt; sokan a turmezei jobbágyok
közül elhagyván telkeiket, Magyarország bátorságosb helyein
kerestek menedéket; az 1594-i győzelmek által ezen kör-
nyék négy várából üzetett ki a török, és a bátorság egy időre
helyreállván, Slavoniának az 1598-i magyar hongyülésen
jelen volt követei szorgalmazák, hogy a visszatérni akaró

jobbágyokat ne lehessen szándokukban hátráltatni; viszhangra talált az ország rendei előtt ezen igazságos kívánat, és sikerésítésére a 33 czikk által czélszerűen rendelkeztek. — Az 1659-i törvényhozás teendői közt is előfordult Turmezőt illető tárgy: ugyan is a 106. cikkben elhatároztatott, hogy ezen kerület bírósága előtt folyó percek Zágráb megye törvényszékére, az eddigi szokás szerint, vitessenek felebb. Az 1723-i 92. cikk pedig a túrmezei nemeseknek kiváltságait és szabadságait, mellynek azon ideig törvényes és háborítatlan gyakorlatában voltak, megerősíté. — Tartva azon elv-vitaktól, mellyek ez időben már a nemesi kiváltságok iránt fejledeztek, Turmezőnek 1741-i hongyülési követe Paraminszki Péter munkás volt abban, hogy küldői az 1659 és 1723-ki törvények megtartásáról biztosittassanak, s kieszközlé a 60-ik megerősítő cikket. — Azonban otthon sem feledkeztek meg Slavonia rendei a hazának hiven szolgáló ezen véreikről, minnek eleven tanúsága azon municipalis 5-ik határozat, melly az 1606 — 1635-ki tartományi gyűléseknek 2-ik Ferdinand király által aug. 8-án 1636-án megerősített iratai közt így olvasható: „nobiles autem unius sessionis universi campi Zagradiensis, ut in universis, antiquis et modernis eorum legitimis juribus, immunitatibus, privilegiis, libertatibus et exemptionibus, ob praeclara in patriam merita, ad instar caeterorum regni nobilium semper conserventur, statutum est.“ — Illyen körülmények közt nyerte jelen alakulását Turmező, mellynek hő rajzát adandom következőkben.

Elterül, mint fenebb érinteték, Slavoniában, Zágráb vármegyének Száva és Kulpa közti vidékén, 33 falu és telepekből álló alkalmas csoportozatban, melly csak Csécsa és Vukovina, a megyei hatóság alá közvetlenül tartozó két helység határa által szakíttatik közben. Fekvése részint gyönyörű

sik, részint emelkedettebb, majd pedig hegyes. A rónaság Tótországnak legtermékenyebb táját képezi, és sok gabna termesztése miatt méltán e tartomány magtárának tekintethetik; a hegység kellemes bort terem, és makkos erdőkben bő, mellyeknek egyike 34 ezer holdas. Legérdekesb két helysége: Nagy-Goritza és Lukavecz. Ott üli a kerület köz és kis gyűléseit, alkalmas tág épületben. Lukavecz erősség alakú régi épülettel diszlik, hol a kiváltságos levelekben gazdag titkosb levéltár és foglyok őriztetnek, tisztujításnak is szokott helye ez. — A népesség számát, bizonyos adatok hiányában, a zágrábi egyházi névkönyv, Nagy Lajosnak 1829-ki Notitia Polit. Geogr. Statist. és Fényes Elek 1839-ki Geographiája szerint csak hozzávetőleg határozhatni meg. Legnépesebb falva Alsó-Lomnicza mintegy 700 lélekkel; négy száz lakoson fölül emelkedő helyek: Kurillovecz, Hrasche, Lukinik-Berdo, Kuche, Dragonesez és Odra; négy százon alul két százig lefelé népesített telepek: Nagy-Goritza, Kis-Goritza, Nagy-Mlaka, Kis-Mlaka, Pleszo, Alsó-Felső-Lukavecz, Dubranecz, Bussevecz, Rakitovecz és Lekenik; végtére két százon alul lefelé: más Nagy-Mlaka, Felső-Lomnicza, Czerovszky-Vrch, Czyettkovich-Berdo, Terputzy, Havidichi, Jerebichi, Markussevecz, Vukomerich, Petrovina, Rakarje, Kobilich, Mraczin, Kis-Bunna, Kussanez, Gusztelnicza, Kozibreg. Ezen számolás szerint tehát körülbelől 9—10000-re tehetni az összes lakosságot, melly egy vallás és egy nyelv, az összetartás ezen hatalmas két eszköze által köttetik egybe. A lakosok nemes osztálya mintegy 500 családra rúg s egy törzsből származottnak tartja magát, mintha szinte egy anyaméhkas rajozásához akarná eredetét visszavezetni; s ezen hit ama ritka rokonszenvet,

melly a túrmezeieket érdekeik egységénél fogva olly közel hozza egymáshoz, méginkább heviti.

Vizsgáljuk már ezen kerület törvényhatósági működését és a lakosság arra vonatkozó jogviszonyait. Elsőt tisztí kara, képviselő gyűlései, hongyülési követsége és birói hatósága által gyakorolja, mellyekről egyenkint. Szólok mindenek előtt a tisztikar fejről, a „tartományi grófról“.*) Az 1278-i municipalis charta, régi szabadságra hivatkozva, megerősíté a túrmezeiek azon jogát, hogy magoknak évenkint főnököt választthassanak, kit „comes terrestris“nek czimez. Hibás ez oknál a „curialis comes“ elnevezés, melly az 1792, 1796 és 1802-i hongyülési névlajstromokból némelly könyvekbe is általkölcsönöztetett. Ezen főhivatalnok hatóságának néhány vonásai körül vannak írva Rudolf királynak majus 8-án 1582-ben kelt kiváltságában imigy: „voluerunt etiam iidem nobiles, ut pro meliori eorum consistentia, singulo anno, juxta ipsorum vetustam et ab antiquo observatam consuetudinem, (salvo permanente honore Comitum Comitatus Zagrabienensis) unum ex fratribus eorum, qui ipsis aptior magisque idoneus foret, inter se ipsos pro praecessore seu Comite Terrestri eorum concordii et unanimi voluntate eligant et preficiant, qui videlicet tam coram Sacra Regia Majestate, Rege videlicet Hungariae, quam etiam dominis Banis, nec non etiam aliis dominis et iudicibus ordinariis, tam hujus regni Slavoniae quam etiam Hungariae, et alias ubilibet, ubi necesse fuerit, universa negotia eorum, in expensis tantum communibus supportare, peragere et perficere debebit.“ Elnöke a gyűléseknek, kerületi törvényszéknek (sedes comitalis) és tisztujításnak. Kivüle még következő tisztviselők találtaknak. a) helyettes gróf, (substitutus comes

*) Elferditett fordítása terrestris comesnek, mert comes régi diplomáinkban birót jelent.

terrestris) b) alispán, (vice-comes) c) jegyzők, d) tiszti ügyészek, e) állandó őrsereg kapitánya, f) pénztárnok, g) számvevő, h) levéltárnok, i) két várnagy, és kiket a t. gróf után mindjárt kellett volna emlitenem, 12 valóságos és több becsületbeli táblabíró; ezek hivatalukat éltük napjáig viselik, a többi tisztviselő pedig évenként választás alá jő. A tisztujítás mindenkor Lucza napján vagyis december 13-án a t. gróf elnöksége alatt Lukavec várkastélyban tartatik, azon esetet kivéve, midőn a t. gróf magyar hongyülésen követségben jár. Táblabírák teszik a kijelölést, választás pedig a táblabírák és 24 község képviselő nemes birái által, kik irott utasítással ellátvák, történik. Az 1825/7 hongyülésen Turmező részéről azon sérelem adatott elő: hogy fensőbb rendeletnél fogva Zágráb megyei első vagy másod alispán, mint tanu jelenlétében tartathatik csak a tisztválasztás, ki arról legfelsőbb helyre terjesztendő tudósítást tartozik beadni a vármegyéhez; melly beavatkozást, ezen kerület kiváltságaira, azokat pártoló törvényekre es hat százados szokásra hivatkozva, annál inkább kérte megszüntetni, minthogy tisztviselőit maga saját jövedelmeiből fizeti, öt száz nemes családnak gyors igazságot szolgáltat és ön kebelében a köz igazgatás terheltetése nélkül rendet tart. Pártolást nyervén, felküldték, és azon legfensőbb válasszal érkezett vissza, hogy már 1826-ki december 24-én kelt királyi rendelet által orvosoltatott. (Lásd. az 1825/7 orsz. gyűl. irat. III. köt. 1286. l. 317 szám alatt és 1473 lapon 376. sz. a Jegyzőkönyv. V. dar. 27. l.)

Gyűlések helye, mint fenebb említém, Nagy-Goricza, hova a t. gróf elnöksége alatt közügyek fölött tanácskozandó tisztikar, táblabírák és a nemesi községek 24 képviselője szokott összegyűlni. Ime tehát a „képvisélet“ és Verbőczy „sanior Pars“ üdvös elvei itt valóságos testté váltak már régen,

midőn még az országban szerte csak „*pium desiderium*“kint vitáznak fölöttök.

A törvényhozói befolyást illetőleg: mely időben és mily szempontból idulva kezdetett meg ez, adatok hiányában nem határozhatom meg. Annyi bizonyos, hogy már az 1687-ik sopronyi hongyülésen Turmezőnek két követe volt, név szerint Sztankovanszky-Valicza Péter és Liguticz Pál, azóta pedig folyton minden országgyűlésen részt vett. Első diplomaticus nyoma ezen jognak 3. Károly azon 1737-ki kiváltságában található, mellyel illy körüliratu pecsétet enged a kerületnek: „*sigillum communitatis nobilis campi Turopolia*“ — a hongyülési részvétre vonatkozólag pedig imigy szól: „*ad publicas dicti regni nostri congregationes, prout et generales dicti regni nostri Hungariae diaetas, per specialis regales vocari solita*“, mellyekből azt is érthetni, hogy a meghívó királyi levél, melly jelenben a t. grófhhoz van irányozva, (Synop. Ded. 6. lap.) előbbi időkben az egész nemes közönséghez intéztetett. De ebben semmi ellenkezés nincs, mert azon szerződés erejével, mellyet 1560-ban a turmezei nemesek a zágrábi káptalan előtt bevallván, 1582-ben Rudolf király által helybenhagyattak, mikint általam fenebb idézett tartalmából kiviláglik, a t. gróf kötelességei sorában nyilván előjő, hogy minden közhelycken, mind Slavóniában mind Magyarországon az egész nemes közönséget képviselje. Innét lehet megfejtteni azon habozást is, mellyel a turmezei követek minősége országgyűlési iratokban kezeltetett: tudnillik az 1792, 1796 és 1802-ik követi névjegyzékekbe a t. gróf mint Turmező főhivatalnoka, az 1790, 1805, 1807, 1808, 1812, 1825/7, 1830, 1832/6 és 1840-ki lajstromokba pedig mint a kerület követe soroltatott be.

Szólok most a bírói hatóságról. Az már az 1278-ki sza-

bályok által adatott meg a t. grófnak. Világosabban beszél erről Rudolf királynak többször említettem 1582-ki kiváltságos levele. Ide tartozó foglalatja ez: „insuper universas causas, lites, contentiones et differentias inter ipsos emergentes et subortas, et ratione quorumcunque honorum et iurium possessionariorum ipsos tangentium et concernentium, ordine judiciario discutere, dijudicare et definire, ac super adjudicatis, si quis eorum colonos habuerit, super colonos, alioquin si colonis caruerit, etiam in propriis eorum curiis nobilitariibus executionem et satisfactionem inpendere, libere et secure possit et valeat . . . hoc tamen declarato, quod nullus eorum causam suam quae inter ipsos emergeretur, alicubi prius, quam coram ipso Comite eorum Terrestri movere possit, alioquin contemptor hujusmodi eorum ordinationis per judicem, coram quo causam suam attentaverit movere, in 6 florenis birsagiatus et mulctatus ad dictum Comitem suum redire cogatur.“ Ezen bíróságot jelenben is maga a t. gróf gyakorolja, akadályozása esetében pedig helyettese, vagy az alispán. A peres tárgyalásnak három neme van, szóbeli, s pedig már a legrégebb időktől, sommás és formaszerinti. Az ítélet kiküldött táblabíró által, helybeli bíró és esküdt jelenlétében, a felelbbvitel pedig Zágráb megye törvényszékére és onnét szokott módon tovább történik; szóbeli és sommás perekben birtokon kívül, ünnepélyes perekben birtokon belől. A kerületi vagy grófi törvényszék (sedes comitalis) a t. gróf elnöksége alatt összeülő táblabírákból van szerkesztve, és minden büntető, ügyészi még octavalis pereket ítél, honnét egyenesen a báni táblára, s innét a hétszemélyesre mennek felelbbvitel útján. Jobbágy és földes ur közti viszonyokról uriszék ítél, mellyhez Zágráb megye szolgabírája és esküttje törvényes bizonyságkép hivatik meg; innét is a felelbbvitel a

megyei törvényszékre és fokonkint a magyar Helytartó-Tanácsra megyen. — A törvénykezés országos formájától sokban eltérő különösségek divatoznak e kerület körében, melyeknek körülményesb leírása az emlitem Synoptica Deductio etc. czimű röpiratban olvasható, hol róluk annak szerzője, az akkori t. gróf, olly vallomást teszen, hogy a turmezei nemesség az iménti szapora, olcsó és egyszerű igazságszolgáltatásban annyira leli megnyugvását, miszerint a felebbvitel esetei csak igen ritkán fordulnak elő, mit hosszas, költséges és tekervényes köztörvénykezésünk irányában igen meg tudunk fogni. —

Hátra volna még két érdekdús tárgyra vezetni a hazafiak figyelmét, mellyeknek mindegyike külön és terjedelmes commentárra vár, értem e kerületben létező állandó köztelhivselést és állandó nemzeti őrsereget. Az igazságos Mátyás 1486-ki törvényének 64 világos czikke érett magkint fogamlott meg a turmezeiek termő földén, és nő és épségének örvend. Az állandó őrsereget érdeklőleg: béke idején száz husz, háborukor pedig három százat haladó nemes honfi teljesíti itt, mint mondani szoktuk, a nemességgel vele született tartós honvédelmi kötelességét. Közülök váltva négyen, két várnagy felügyelése alatt, a kerület diplomáit és foglyait őrzik a lukavecki várkastélyban. Külön zászló alatt, magok által választott kapitány vezeti és kormányozza az őrsereget; s a tartományi grófokban is pontosul néha e részbeni bizodalruk. —

Végtére mellőzve ez uttal az egyes turmezei nemesek jogviszonyait, azon megye, mellynek kebeléhez számítandók, és a tartományi gyűlés irányában, miről a jelen hongyűlés naplói és iratai nyitvák, még egyszer azon nézetnél állok meg, mellyet már fenebb meglenditettem. Teljes meggyőző-

désem, hogy ha a dicsőítettem régi honvédelem széteszlási stadiumában legalább azon irányt követte volna, melly a zágrábi várszerkezetnek ezen hadi municipiummá alakulásában mutatkozott, ha tehát minden egyes megyében a várbirtokból olly aránylagos nemes hadi testület képeztetik, melly Turmezőkint béke és háborukor egyaránt, s így semmi meglepő rohanástól nem tartva, a haza védelmében készségesen örkődik: illy gondos ellátás mellett, bátran mondhatom, azon buká és szerencsétlenség, melly a honvédelem szertelen elhanyagolása miatt, a török uralom százados bajait idézte elő, soha sem érte volna egykor nagy s dicsőbül eltörpült országunkat.

F ü g g e l é k.

Mielőtt jelen értekezésemet bezárnám, nem állhatom meg, hogy azoknak felélesztésére, kik sem ezen ismertetés kezdetén felhozott adatokra, sem az 1790/1: 59. czikkben világosan kimondott különbségre nem figyelmeztetnek, Slavonia és Horvátország hibás névcseréléséről felállított themámat, imez függetlenbe foglalva, kissé terjedelmesben körül ne irjam. Első választó vonalt Slavonia és Horvátország közt a meghódítók és az összekapcsolás idejének különbsége képezik, miről már fenebb volt szó. Messze veti tehát egymástól maga a chronologia ezen tartományokat; s ha bár kis időre a 11 században horvát királyok hatalma alá jött is a hűbéres Slavonia, de hogy ezen összekapcsolás minden tartós eredmény nélkül maradt, már csak azon egy körülmény kézzelfoghatólag mutatja, mivel a buzgó keresztény horvátok slavon véreiket a pogány vallástól elvonni és hitrokonaikká tenni nem tudák. Sz. László tehát így találta Slavoniát s így vette át a pogány

vallásu kis tartományt, midőn ellenben Croatia önálló statust és koronás fők kormányzották királyságot képezett, mielőtt Kálmán kezeibe került volna. Ennek tulajdonitom okul azt, hogy az Árpádok Slavoniát, mellyhez királyságbeli emlékezet nem volt kötve, czimeik közé fel nem vették, és első királyaink diplomáiban csak „Partes Sclavicae“ „Terra Sclavoniae,“ „Terra Banatus“ „Ducatus Slavoniae“ nevek alatt érdekeltezt. Más részről Horvátországot meghódítása után azonnal a magyar királyi czimpek között találjuk, mi annál inkább illet ezen füzérbe, mivel Kálmán valósággal megkoronáztatta magát Horvátország királyának, és őt ebben hihetőleg utódi is egy ideig követték. Lássuk már az összekapcsolást követő állapotok különbségét. Slavonia négy vármegyére osztatott fel, ugymint Zágráb, Zagoria, Körös és Varasdra; Horvátország ellenben a meghódítás idejében Suppaniakra volt felosztva, de mellyek már 3. István magyar királynak a spalatroi érsekség számára 1163-an költ oklevelében és az 1185-ki dalmatiai zsinat actaiban, mint Magyarországon a vármegyék, Parochiaknak hivattak, ismét később pedig Comitatusoknak. A mennyire Horvátország megyéi az iménti két oklevélben dalmátországi megyékkel commassalva jönnek elő, az elsőket csak más oklevelés adatok segédelmével lehet az utóbbiaktól elkülönözni, együtt véve pedig ezek: Vinodol (Vallis vinaria, Weinthal), Modrus, Breber, Busan, Dresnik, Tinnin (Knin), Gechke (később Zeng nevet váltott ezen megye), Sluin, Czettina, Licca, Corbavia (később Morlachia), Dubicza 'sat. Slavoniának vármegyéi a magyar megyék mintájára mindenben rendezettek s valóságos magyar municipiumokká alakitattak; nem így Horvátországnak suppanágai, mellyekben soha nem voltak főispánok, szolgabírák, megyei gyűlések, tisztviselői választások, szóval:

ezekben a magyar megyék szerkezetétől lényegesen olváló terhes feudalis alkotmány tartatott meg, s bennök a municipalis élet egészségének semmi nyomát nem találjuk, mi Horvátországnak annyi belháborút és majdnem örökös anarchial betegséget okozott és vesztével végződék; midőn ellenben a municipalis szerkezet Slavoniát, minden nyelv és vér-rokonság daczára is, mellyek a szomszédból reá kacsingattak, a contagiumtól megóvó s a török pusztítás százados viharai közepette elveszni nem engedé. Tudniillik a horvátországi suppaniák vagyis megyék nem részletenkint adományoztattak, hanem egészben jutottak egyes előkelő családok birtokába, s alig találkozzunk e részben ideiglenes kivételekkel. Így az olasz eredetű Frangepan nemzetség, ide nem érve Dalmatiához tartozó szigeteit és birtokát, egész Vinodol, Modrus, Dresnik, Busan és Szluin megyét; Karlovich család elei, a szinten olasz földről beköltözöttek, egész Licca és Corbavia megyét; Zrinyek ősei, Subich nemzetség, egész Breber megyét birták; az Auranaí perjelséghez pedig Gechke és Dubicza megyék tartoztak, hol a feudalis rendszer teljes szigorúságban és földesuri önkénnyel gyakoroltatott, és a szép tartomány néhány dynastacsalád martalékvává vált. — Mind ez és több más a multban tette e tartományok közti különbséget, s így nem akarok a jelen állapotról értekezőnek tartatni akkor sem, midőn a régi választó vonalt, melly törvényhozási tekintetben Slavonia és Horvátország közt létezett, historikus ecsettel végig húzom. Slavoniának megyéi, mint annyi municipiumok, a magyar hongyülésre egyenkint küldöttek követekeket. Megvannak Mátyás királynak az 1464-ik pozsonyi és 1473-ik budai hongyülésre Kőrös vármegyét meghívó regalisai a zágrábi országos levéltárban. (Vestig. Comit. 377 és 393 l.) Ide tartoznak azon nagy szorgalommal összegyűjtött

hongyülesi adatok is, mellyeket Gyurikovits György ur, tudós és buzgó hazánkfia, e tárgyra vonatkozó jeles értekezésében, 1842-ki 70 számú „Századunkban“ bővebben, én pedig szigorubb tömörségben köz helyen elmondottunk; mellyek nyomán kétségbe vonhatatlan, hogy még az 1604, 1622, 1630, 1637, 1646 és 1681-ik magyarországi diaetákon is Zágráb, Varasd és Körös vármegyék, egyenlően a magyar megyékkel külön külön követek által képviseltettek. A törvényhozás ezen szempontjából vizsgálván régi Croatiának multját, a különbséget igen szembeszökőnek fogjuk találni. Horvát és Dalmátországok Kálmán és Árpád fajbéli utódi által azon törvények használatában hagyattak, mellyekkel az összekapcsolás előtt éltek, sőt jövőre is külön törvényhozásról biztosítottak. Kálmán 1108-ki hitlevelében így esküszik Tragurum (Trau) dalmát városának: „*juro . . . lege antiquitus constituta vos uti permittam,*“ alább: „*cum ad vos coronandus aut vobiscum regni negotia tractaturus advenero.*“ Majd szorul szóra olvashatók ugyan ezek Spalatro városának Gejza által 1142-ben és István királytól Sebenico város részére 1167-en költ kiváltságos levelekben. Még Károly, Nagy Lajos és Sigmund királyok alatt is Horvátország külön tartott hongyülest. (Vestig. Comit. 188 l. Cod. Dipl. Tom. X. vol. 2 ad. an. 1396. 366 l.) Mind ezért, mind pedig azon oknál fogva tehát, mert a régi Croatiának magyar szabásu municipiumai nem voltak, magyar hongyülesekre nem küldhetett egyes követeket, hanem csak *in concreto* jelentek meg ottan képviselői; így még 1604-en és 1664-en is, épen akkor, midőn Slavoniának mind megyei mind városi municipiumai egyes külön követek által gyakorlak törvényhozói jogukat. — Menjünk a honvédelmi különbségre által. Slavoniának ebéli kötelessége ugyan az volt, melly a magyar várkatonaság és megyei nemességé. (1222: 7.

1231: 15, 16, és Máté Bánnak 1270-ki dipl.) Horvátországnak nem levén országos várkatonasága tartósan, nem municipiumai, nem főispánai, nem kisebb birtoku királyi vitéz szolgálende: természetes hogy reá a magyar honvédelmi rendszer nem volt alkalmazható. Egyes adományozások alkalmával szabályoztattak tehát a horvát megyék honvédelmi tartozásai. Így például a Frangepánok Modrus és Vinidol megyék birtoka fejében két tengeri hajót és a horvátseregbe hon határán belől husz, határán tul tiz fegyverest állítottak ki. (Lásd 1193, 1242, és 1251-ki oklev. Cod. Dipl.) Változott ugyan sokszor és sokféleképen ezen kötelesség számra és módra nézve, de az imint emlitem horvát dynastiák zászlóaljai még igen sokáig el voltak Slavonia seregétől különözve. Már Battyányi Ferencz tótországi bán jó ideig állott Slavonia seregével a szerencsétlen mohácsi táborban, mikor még Karlovich János horvátországi bán, Zrinyi és Frangepánokkal készülöben volt, s a horvátországi hadlábak vesztünkre elkéstek. Mi több! még 1579-en is némi elkülönzést vehetni észre: Horvátország várai ugyan is Ferenberg János, Slavoniáé pedig Hallec Vid parancsnoksága alatt állottak. — Hasonlitsuk már össze az adóviselés módjait és nemeit. Hibáznék ki azt hinné, hogy az ugy nevezelt „marturina“ adózás kizárólag illette a „kapcsolt részeket.“ Oklevelekkel czáfolták ezt meg tudósink, s megmutatták hogy Erdélyben és Magyarország több megyéiben is divatos volt az adófizetés ezen neme. Például Zala megyei Muraközben Imre királynak 1203-ik dipl. szerint: „ipsos, qui super terram beati Michaelis, quae inter Muram et Dravam consistit, in praesentiarum commorantur, . . . excipientes, quod de caetero marturinas non persolvant“ (Kaprin. Tom. II. B. Cod. Dipl. T. 2. 414 l.); szinte ilyen világosan szól Zsigmond azon 1424-ki oklevélben, melly Borbálya királyné

Jegybérét érdekl: „universis marturinis in ipso regno Sclavoniae, ac in comitatibus de Werewcze et de Posegha dicari et exigi consvetis.“ (Collect. Dipl. Széch. Tom. IV. a magyar nemzeti Muzeumban.) Tett pedig Zsigmond és Albert királyok idejében körülbelől hatezer arany forintot Slavoniának összes adózása, és a királynéknak köttetett le jövedelmül: „ut eadem domina regina, így van Albertnek 1439-ki oklevelében, omnes proventus nostros marturinales, de regno nostro Sclavoniae provenire solitos, qui ad sex millia florenonum auri se extendere dicuntur,.... infra vitae suae tempora exigi faciat.“ (Collect. Dipl. Széch. ugyanott.) Horvátországnak adóját ellenben, a só és harminczad jövedelmeket kivéve, a megyék birtokosai magok hasznára szedték be a királyi kiváltságok erejével és engedelméből. Még az 1396-ik hongyülésen is, melyet Dalmatia és Horvátország rendei Nóna városában tartottak, illy feudalis büzü nyilatkozás tétetett: „a praedictisque nobilibus regnorum Dalmatiae et Croatiae, et signanter juratis assessoribus dictae nostrae generalis congregationis sumus evidenter edocti, quod ipsi nobiles eorum possessiones et jobbagiones in ipsis residentes in omnibus solutionibus, taxacionibus, collectarum, daciarum exactionibus, et aliorum quorumvis fructuum, proventuum et reddituum perceptionibus tenerent, conservarent, possiderent, gubernarent juxta eorum voluntatis arbitrium et beneplacitum.“ (Cod. Dipl. Tom. X. vol. 2. 369l.) — Nemesak világi, hanem egyházi tekintetben is el voltak különözve a mondottam tartományok. Slavoniát tudniillik a pogány vallásról akkor vezette át szent László a keresztény hitre, midőn Horvátország már igen régen tisztelte a keresztet. Slavoniának három megyéje, Zágráb, Kőrös és Varasd és a magyarországi Muraköz a zágrábi püspökség alá helyeztetett, holott Horvátország megyói, már előbbi százados rendelkez-

zésnél fogva, a tinnini, mœdrusi, corbavi és némelly dalmátországi püspökségek által kormányoztattak. Itt a glagolica vagy is ős szláv nyelven tartaték az isteni tisztelet és mise, ott pedig, mint nálunk, latinul. — Az eddig előhozott és még több más választó vonalak miatt, nem csak Árpád fajtbeli királyok, hanem még a vegyes házbeli fejedelmek alatt is, külön politicalai kormányzókra volt szükség az imént elkülönözött két tartományban. Nincs azonban hivatásunk a dalmat- és horvátországi egyesített és a slaviniai külön bánok sorozatát e helyen adni, hanem csak ezen különbségnek egy kitünő és sok más tekintetben is igen érdekes példájára figyelmeztetjük olvasóinkat, t. i. az ország rendei és Mátyás király fia közt 1490-en kötött békeszerződés ezen tartalmára: „Praeterea etiam Banatus regnorum Dalmatiae et Croatiae cum omnibus solitis justisque proventibus et jurisdictionibus similiter vita comite eidem detur et concedatur, ita videlicet, quod ducatum praedictum et ipsum etiam regnum Sclavoniae infra vitam jure perpetuo, tamquam dominus haereditarius, Banatum vero praefatorum regnorum Dalmatiae et Croatiae similiter infra vitam, id tamen tanquam Banus et officialis pro officiolatu teneat.... item quod Dominus Dux se Regem Boznae et Ducem Sclavoniae, Oppaviae et Liptoviae, nec non Banum regnorum Dalmatiae et Croatiae scribat.“ (Suppl. ad vest. comit. Tom. II. 274 l.)

II.

Magyar tengerpart és alaptalan követelés.

Hova Kálmán és Nagy Lajos győzedelmes fegyverei a magyar névnek egykor olly dicső kitartással tért és utat nyitottak, honnan e táj régi hős urai, a Zrinyiek és Rómának fiai, a Frangepanok borús eltűntével honi történetünk híres tényezői és minden magyar érdek kihaltak: ott annyi idő után derű és élet kezd fejlődni; a nemzet figyelme feléje fordul és reménye zálogát benne üdvözli. Illő tehát, hogy e tengerpart országtanilag se legyen, mint eddig sok előtt, sokáig ismeretlen.

A magyar tengerpart egymástól diplomaticailag és törvényileg különböző két részből áll; egyikét teszi Fiume kerülete másikat azon két kerület, mellyek Buccari és Vinodol nevet viselnek. Horvátországhoz tartozónak követeltetett mindnyája; a jelen értekezés célja pedig e követelés alaptalanságát megmutatni. Lássuk előbb a Fiumét érdeklő különbség lényegét. Ez nem fegyver, nem békekötés, nem foederatio útján jutott a magyar korona birtokába, hanem a nemzeti szerszésnek legritkábbika, királyi adományozás által, melly előtt sem törvénycink (jelesen 1596. 32, 1609. 59, 1635. 43 czikkek után ítélve) sem más diplomaticai nyilvánítások által nem tétetett

soha erre nézve a korona nevében követelés. II. József, a népszerű császár agyában villant meg az első eszme, a magyar bő termékeknek az adriai tenger vizsein kivittelt s ezzel a magyar iparnak emelésére hatályos rugonyt adni. Sok közbenvetett nehézségek és irkálások ellenére Mária Terezia, fiának tanácsát követve, e célra Fiumét Magyarországnak adományozá, és az udvari biztosságnak alapszabálykint felállított azon javaslatára, hogy Triest és Fiume közt kereskedési kedvezmények tekintetében semmi különbségnek helye, legfelsőbb jóváhagyását adá. Székhelyi Majláth József udvari kincstári tanácsnok neveztetvén ki az új kereskedelmi telep és intézet első kormányzójaul, 1776-i october 21-kén vezetették annak birtokába. Azon körülmények és ellenkezés, melly ezen új alapítvány és Szörény vármegye felállítása miatt csakhamar fejlett ki, a „kapcsolt részek“ rendeinél okozá, hogy mellőzésével az előbbi felsőbb intézkedésnek, melly Fiumét némileg a kapcsolt részekhez látszatott társítani, dicső királynénk 1779-ki april. 23. kelt ünnepies diplomája erejével ezen földet városával és kerületével Magyarországhoz csatolá. „*Ut urbs haec,*“ — szavai a fejedelemnőnek — „*commercialis Fluminensis S. viti cum districtu suo, tamquam separatum sacrae regni Hungariae coronae adnexum corpus porro quoque consideretur atque tractetur, neque cum alio Buccarano, velut ad regnum Croatiae ab incunabilis ipsis pertinente districtu, ulla ratione commisceatur.*“ Gróf Majláthnak jutott az érdem, a magyar korona ezen nagy reményű szerzeményének első elrendezését és a tengeri kereskedés egykori felvirágzására vezető kellekeknek megfektetését éles előrelátással és buzgó szorgalommal elkészíteni; és ki ezekről körülményesben értesülni kíván, azt addig is, míg Cimiotti Lajos Józsefnek, ezen szabad kerület itteni érdemes követének készülő jeles munká-

ját olvashatnók, Engelnek hízélgés nélkül irt derék történet-iratára utasítom. Az 1790/1 hongyülésen lévő RR. törvény által is biztosítani akarván a magyar koronának ezen jóremény-fokát, félreveltén a drávántuli követek helytelen követelését, (29 ülés, 32 szám 4 pont, 225 l.) a felküldött előleges kívánatok sorában Fiumének becikkelyezését szorgalmazák. (43 és 44 ülés, 52 sz. 11 pont, 369 l.) A' választmány felirási javaslatában ez áll: „Cum urbs portusque Fluminiensis, quam Augusta Domus Austriaca tamquam distinctam et nulli Germanicae provinciae ingremiatam Dynastiam possidebat — et regina Maria Theresia eadem reincorporatarum partium maritimarum occasione, hanc quoque urbem et portum sacrae regni coronae adjicere et in illa commercii hungarici Gubernium desigere dignata est.“ Az országos ülésileg módosított tartalom pedig ez volt: „Cum adhuc gloriosae memoriae A. R. J. et Regina A. Maria Theresia in singularem benevolentiae et clementiae regiae erga gentem hungaram tesseram, urbem et portum Fluminensem regno Hungariae incorporare, hacque ratione vetustum regni jus, huicque junctum commercii hungarici incrementum postliminio quasi restabilire dignata fuerit — dignetur hanc incorporationem in publicam legem referri curare, una vero SS. et OO. regni de eo securos reddere, quod urbs haec commercialis et portus cum districtu suo, a regno Hungariae nunquam avelletur, sed semper tamquam separatum sacrae regni Hungariae coronae adnexum corpus considerabitur, atque ita in omnibus tractabitur, neque cum alio Buccarano, velut ad regnum Croatiae ab incunabilis ipsis pertinente districtu, ulla ratione commiscebitur.“ (Lásd a hasonszellemű nyilvánítást az 55. sz. felírás 8. pontjában is 407. l.) Azonban az imintiekre 1791-ki jan. 13-kán leiraték, hogy mivel e tárgyat a jövődőség miatt minden biztossággal kellene elin-

tézni, az a következő hongyülésre halasztatván, Fiume addig status quojában maradjon (49. ülés 64. sz., 11. pont, 498. l.); mart. 13-án vége lett a diaetának, és csakhamar utána, t. i. még azon 1791-ik évi sept. 2-kán, hihetőleg a zengi vetelkedés által ébresztett agitatio következtében, reclamationális folyamodást adtak be az udvarnak Karniolia Rendei, Fiumét ezen herczegséghez tartozónak vitatván. Kiadatott ez Roschmann udvari levéltárnoknak, ki már nov. 19-én készen lőn okleveles adatok nyomán szerkesztett azon véleménnyel, hogy Fiume csakugyan a követelő herczegség tartozmánya. E munkálat 1792-i febr. 9-én udvari rendelet mellett a m. kir. Hótanácsához leküldeték azzal, hogy mind az ország historiographusa Práy György, mind pedig a fiumei kormányshé és maga a város is, e tárgy iránt meghalgattassanak és vélemények felterjesztessenek. Práynak minden törekedése oda ment, hogy Fiumét a magyar korona alá tartozó Dalmatia kiegészítő részének mutassa meg. Fiume, ugymond ő, a régi Liburniának városa, az egész Liburnia pedig Dalmatiához, a magyar korona egyik országához tartozik. Tovább így folytatja: III. Béla Dalmatiában többek közt Modrus megyét alakított, melly a kulpa vize mentében és a Fiumára két partjain terjedt el, s ezt 1193. a Frangepán családnak örökül ajándékozá. IV. Béla 1260-i oklevelében, mellyel a Vinodoli megye ugyanazon Frangepánoknak kezeibe került, ezen birtok szinte Reka vizeig (igy hiják horvát nyelven a Fiumarát) terjedtnek emlittetik. Igaz ugyan, hogy 1312-n de Duyno máskép Tybein család uradalmában találtatott, és a Frangepánoknak közbeneső rövid birtoka után 1365-n ismét azon de Duynokra általment; de ezek csak zálogos czimen, tehát ideiglen, tarthatták azt, s a tulajdonos Frangepánokra megint visszaesett, mert 1431-n Frangepán Márton a tersacti Francisca-

nusoknak a Fiumarán álló malmot, azontul pedig Draga völgyében rétet ajándékozván, ezt nem teheti vala, hacsak Fiume nem az ő birtoka. Azt hiszi még Práy, hogy ezen időtől Fiume folyton a Frangepánok és a magyar korona felsősége alatt létezett, míg I. Ferdinand és Zápolya János közt kiütött háborus zavarokban, 1527 — 1540 közt, a magyar birodalomtól el nem szakasztott. Práy okoskodásának legerősbikét Nagy Lajos királyunk és Velence közt 1358-n kötött békealkuból meríté, melly szerint Velence visszaadta egész Dalmatiát a magyar koronának Durazzótól kezdve fel a quarnerói tengeröböl feléig, s így, ugymond Práy, Fiumét is befoglalva. Eddig Práy véleménye, ki hazafui buzgóságától magát elragadtatni engedvén, jó polgár tisztét hitte teljesíteni, midőn e tárgyban sem a történeteket és diplomákat, de még kevésbé követte a criticát.

Az igazság érdekében vállalom magamra ezen hibás és alaptalan véleménynek megczáfolását. Az 1193-ik oklevél tartalmában Modrus megyének honnan, merre és meddig való határai egy betűvel sem érintetnek. (Lásd Kerchelichnél Notit. praelimin. 167. l. és Cod. Dipl. T. 2. 292. l.) Az 1260-ki adományban pedig Vinodol határai olly zavarosan vannak említve, hogy azokon eligazodni merőn lehetetlen. (Kerchelichnél Not. praelim. 105. l.) Az 1312. és 1365-ik irományok Práy magyarázatával homlokegyenes ellenmondásban állanak, mint alább meg fogom bizonyítani. Lajos királynak a velenceiekkal 1358-kán kötött békeczikkei nem intézkedtek másról, mint a háboru és kölcsönös foglalás tárgyairól, Velence pedig soha sem foglalta el, nem bírta soha Fiumét. Mi Frangepán Mártonnak 1431-ik adományát illeti: abból, hogy a tersacti vár birtokosinak a Fiumára vizén malma, tul pedig rétje volt, azt kihozni, mintha e szerint az egész fiumei föld és város is

hozzátartozott volna, több mint erőtetés; hiszen a szomszédos birtokokat hasító folyók használata többnyire közös, és a víz medre változása, határbeli villongások és több más körülmények által hasonló birtokszerzések más földén is történhetők; és a Frangepánoknak nem lehetett-e Fiume városa határában telket, malmot, rétet, kertet, szőlőt stb. vásárolni? —

Legalaposabb és az udvari titkos levéltári adatokkal leginkább hangzik össze magának ezen kerületnek 1792-ben adott felvilágosítása, melyet amazokkal kiegészítve ime rajzba foglalom: Már 1312-ben de Duyno vagy is Tybeini Rudolf, mint Fiume ura, ezen város és földnek vámjait, a görcei grófok kezessége alatt, haszonbérbe veti, és magát a görcei gróf hivének vallja; ha e szerződés Rudolf részéről megsértetnék, a fumei birónak és Rudolf kapitányának hatalom adatik „*terram Fluminis et Castrum Duini*“ azon görcei gróf számára elfoglalni. Az 1365-ik iromány, melyet Práy zálogos cziműnek fonákul értelmezett, semmi kétséget nem szenvedő szavai után menve, (mikép azok olvashatók Cod. Dipl. T. 9. vol. 3. 518 l.) világosan kitűnik, hogy Fiume ezen irat kelte előtt több évekkel Frangepan Bertalannak volt lekötve; miből a tulajdonos Duyno család és a Frangepánok közt sok veszekedés támadván, ezeket 1365-ben azzal szüntették meg a vivó felek, miszerint Frangepán Bertalan fiai, István és János, Fiume földét és várát, minden tartozmányival, Duyno Hugónak és maradékinak előbbi tulajdoni birtokába ismét visszaadák; kiknél 1399-ig folyton maradt, a mikor ezen család utolsó ficsemetéje Tybeini Ugolin magvaszakadván, Fiume ez évben az ausztriai hercegek hűbéres, majd pedig közvetlen fölsősége alá jutott, s ők azt egész Mária Terézia adományozásaig szakadatlanul gyakorlák fölötté, de sem Istriához, sem Karniolához társítva, hanem külön váltan. Ezen önállás bizony-

ságai következőkben feltalálhatók: a) Fridrik császár 1489ben Fiume kapitányának megparancsolá, hogy bizonyos megnemesített egyént védeni tartozzék. b) Maximilián császár 1515ben Fiumét „Fidelissima“ czimmel diszesité. c) 1522ben és 1526ban, midőn az ausztriai herczegek örökös tartományaikat megoszták, Fiume azok között külön testkép van említve. d) 1529ben I. Ferdinánd Fiumének a hires kőszegi hőst Jurisics Miklóst adá kapitányul. e) 1530án ugyan I. Ferdinánd megerősité Fiumének statutumait, mellyekben az önállásnak számtalan adatai olvashatók, jelesen a „Respublica“ czimezet. f) 1533-án Zárai Jeromos, I. Ferdinándnak Suleiman sultánhoz küldött követe, Istria, Forojulium és Carsiától külön váltan viselé a Fiumei kapitányságot. g) Fiume 1631ben II. Ferdinándnak, 1651ben III. Ferdinándnak, 1728ban VI. Károlynak külön a többi ausztriai tartományoktól tette hódolatát. h) 1725ben a „Pragmatica Sanctiót“ szintén más ausztriai örökös tartományoktól elkülönözve aláírá és elfogadá. Innen folyt végtére i) az, hogy sem Istria sem Karnioliához, hanem mindenkor és minden alkalommal Liburniához számított. Például: Schepper I. Ferdinándnak Stambulba indult követe april. 28án 1533ban a királyhoz irt kétrendű leveleit így zárá be, s pedig az egyikét: „ex oppido S. Viti, quod est Liburniae,“ a másikat így: „ex oppido S. Viti, ad Flumen, Provinciae Liburniae.“ (Gesandtschaft K. Ferdinand I. an Sultan Suleiman. 3te Lief. 125, 126 l.) „Corpus Jurisunkban az 1630: 23. czikkhez Tersact várát illető L) alatti jegyzék következő: „sitae . . . ad flumen, quod inter Tersactum et oppidum S. Viti, vulgo Flumen, in Adriaticum sese exonerat, dividitque Dalmatiam a Liburnia hodiernis sic dicta.“ Magát ezen város az 1790-ik hongyülés alatt a zengi röpiratra adott válaszában ekkép czimezé: „Flumen caput hodiernae Liburniae.“

Az ország Rendei által 1790/1-én szorgalmazott becikkelyezés ismét szóba jött 1802ban, (46 ülés 323. l. 18. sz. a. 73 l.) nem különben 1805ben (10 ülés 84. l. felírás 10 sz. a. 37. l. kir. leirat 15 sz. a. 56. l.) és mindket alkalommal Mária Terézia diplomájához tartotta magát az ország. Ekkor azonban kérelme nem teljesült, hanem boldog emlékezetü Ferencz királyunk még is biztosítá a magyar nemzetet 1805-ik évi nov. 7-én kelt kir. válaszában arról, hogy felséges nagy anyja bölcsességét (*Augustae Aviae liberalitatem*) vissza nem fogja többé huzni. Mikép valósult végtére ezen országos közohajtás az 1807-ik hongyülésen, és mikép alkottaték a becikkelyezési 4. törvény, azt az illető napló és iratok mutatják. (45 sz. a. 13. pont, 231. l. 68 sz. a. 396. l.) És mindezek mellett kevésbe mult, hogy az 1832/6. 177. ülésben e tárgyra nézve tévtanok és valótlan állítások nem vertek gyökeret; mert megczáfolásukhoz semmi studium, semmi készület nem mutatkozott, pedig mind a *Corpus Juris*, hol azon 1596: 32. 1609: 59. 1630: 23. 1635: 43. czikkek és glossák olvashatók, mind az 1802-ik, 1805-ik és 1807-ik hongyülési iratok nyitva, a többi kutfők pedig közel állottak előttünk; s mégis mindezeknek bőségében, a bányákból ki nem szedett kincs sorsakint, Fiumét törvénykezési provisorius állásából alkotmányos ösvényre kiségiteni, és e végből azon 1832/6-ik hongyülésen a 19. czikket alkotni nem kis küzdelmekbe került, intésül azoknak, kik a törvényhozási készültség kellékei közé a hazai tárgyak ezenemmű ismereteit nem sorozzák.

Mi illeti a magyar tengerpart másik részét, t. i. a buccarii és vinodoli kerületeket: ezek Dalmátiához tartoznak. Dalmátia t. i. a magyar uralkodás dicsőbb napjaiban, azon tengerparti részeket foglalta magában mellyek Dyrrachiumtól (*Durazzo*) a quarnerói öböl közepeig nyulnak felfelé. Bizonyítják ezt

egykoru történetirók, diplomák és hazánk törvényei. Egykoru történetirókat emlitém, mivel a korábbiak, millýen például Constantinus, kire olly gyakran szeretnek hivatkozni a légbe-kapdosók, olly állapotokról értekeztek, mellyeknek a magyarok elfoglalása véget vetett. Az egykoruak közül Tamás spalatroi főesperest és dalmát honfit, ki 2-dik András és 4-dik Béla alatt élt, hozom fel, illy világos szavaival: „Nunc ergo Dalmatia est regio, incipiens ab Epyro, ubi est Dyrachium, et protenditur usque ad sinum Quarnerium.“ (Hist. Salon. cap. I.) Még akkor is, midőn a Velenceiek és Törökök Dalmátország nagyobb részét elszakasztották tőlünk, Istvánffy Miklós nádori helytartó azon részeket, mellyek ezen tartományból megmaradtak kezünknel, igen szorgalmasan megkülönböztette Horvátországtól. Igy Clissát, Segniát vagyis Zenget több helyen „ad reliquias Dalmatiae“ számítá. (Edit. Colon. 1685. 137., 441., 87., 118. l.) Mellőzve többeket, kik hason értelemben emlékeznek Dalmátiáról, vizsgáljuk a diplomaticus bizonyságokat. Ezek közt fő és olly elhatározó erővel bír, minek ellenében minden más szózat elnémul, Nagy Lajosnak fenerintett azon békeszerződése, mellyet 1358ban a magyar seregekkel kivivott győzelmei után Velenczének elfogadni kelle; tartalma ez: „Renunciamus de facto toti Dalmatiae, a medietate Quarnerii usque ad fines Duracii, omnibus civitatibus, terris, castris insulis, portibus, specialiter civitatibus Nonae, Jadrae, Scardoniae, Sebenici, Tragurii, Spalati et Ragusii, item in terris adjacentibus, videlicet Cherso, Vegliae, Arbo, Pago, Brachiae, Lesinae, Corsulae cum insulis earundem ac titulis Dalmatiae et Croatiae.“ Végtére törvényeinket tekintve, az 1596: 32. cikk Bakar (Buccari) Grobnik és Hrelin várakat, az 1608: k. e. 12. cikk pedig Zeng városát tiszta értelmű szavakkal helyezi Dalmatiába. Utóbbi törvényeink „partes maritimae“ cím

alatt különböztették meg ezen tengerrészeket Horvátországtól; így jelesen az 1635 : 36., 1647 : 50 és 57, 1659 : 85. §. 2. és 5. 1681 : 71. és több más. Ime három rendű kufoból meriténk bizonságokat állításunk hitelesítésére, és belőlök mindenki megítélheti, mellyiknek volt azon két névtelen közül igaza, kik a Corpus Jurisban e tárgyhoz ellenkező glossákat készítettek? annak e, ki Kittonics 1ő fejezetének 8 kérdése alá azt jegyzette, hogy Zárától kezdve felfelé minden Zrinyi Frangepánféle jószágok Zenggel és az ádriai szigetekkel együtt Horvátország; avagy pedig annak, ki az 1630 : 23. cikkhez L) és A) alatt azon jegyzetet tette, hogy Fiumára folyójától és így Tersact, Buccari, Hrelin és Grobnik nevű egykori Zrinyi-Frangepánféle várak és urodalmak befoglalásával nyulik le Dalmatia. És mégis ennek ellenére ama tévtan, mintha Buccari és Vinodol Horvátország részét tenné, azonkép lábra kapott, mint az, melly Szerém, Posega, Valkó és Verőcze ős magyar vármegyékből Alsó-Slavoniát alakított. Elősegítette pedig terjedését különösen azon provisorium, melly a háborus fejtelenség körülményei között, Dalmatiának ezen részét Zágráb megyei tisztviselőkre bizá. (1648 : 57.) Zágráb megye ugyan nagyobb részben Slavoniában vagyon, de mivel eltorzított nevezés szerint Horvátországhoz számítottik, ennek társaságában a dalmát tengeri részek is azzá váltak. Innét támadott még 1790ben azon valótlan és a senebb okokkal teljesen megczáfolt vakmerő állítás, melly alá még újabb időkben is neveket látunk írva: „quod partes maritimae et bona Frangepaniano-Zrinyiana, consequenter et modernus districtus maritimo-camerális (a buccarii és vindoli kerületeket érti) ad regnum Croatiae semper et ab olim spectaverint, et signanter partem Comitatus Zagrabiensis effecerint.“ (Reflex. rel. ad vot. sep. 234., 235. és 240 l.) De az 1832/6-ki or-

szágyűlésének 307ik ülésében 237dik szám alatti izenetnek az 5. tczikket tárgyazó pontjában, a követi tábla nyilván kijelenté: hogy ezen (vinodoli) kerület jövődő sorsa Dalmatiának országos biztosság alatti visszakapcsoltatása és a rendszeres munkákban előforduló Szeverin (Szörény) vármegye felállítása kérdésével vagyon kapcsolatban.“ Tovább: „hogy miután az 1790/1: 61. tczikk alkotása óta maga Dalmatiaország is szerencsésen visszaszereztetett, és miután annak Magyarországhoz miképen sikeresitendő kapcsolása kérdésében 1830. esztendőben orsz. biztosság van kirendelve: nemcsak az iránt, mit a Főrendek visszaizenetőkben érintenek, valljon t. i. ezen kerület a publico-politicum tárgy iránti rendszeres munkálat következésében Zágráb vármegyéhez vagy más felállítandó megyéhez legyen-e kapcsolandó? hanem egyszersmind Dalmatiaország hatáiról, a visszaállítandó vármegyének melly országhoz való kapcsolásáról és Dalmatiának Magyarországhoz való állásáról is támadt kérdés, mert sem a szó alatti kerületet világosan ki nem jelelő 1790/1: 61. t.czikk, sem a tartomány természeti fekvése, a felhivott törvény alkotásakor még idegen országlás alatt levő Dalmatiaországnak régiebb, s jelesen az 1596: 32. törvényczikkelyben mutatkozó jusait meg nem gyengithette.“ (1832/6 irások IV. köt. 94. és 95. l.) Midőn tehát az 1790 1. 61. czikk a tengerpart ezen részét azon kitéttel keblesíté Horvátországhoz, hogy ez jure postliminii történik, ekkor Horvátország nevezete alatt Croatia szoros értelemben nem vétethetett, (mert a senebbiek szerint a tengerpart mindig Dalmátiához tartozott), hanem mind a három kapcsolmány tömege, ugymint Dalmát-, Horvát- és Tótország in solidum értetődött, épen úgy, mint azt a Corpus Jurisban Kittonicsnak 1 fejezete 8 kérdéséhez d) alá irt ime jegyzék tartja: „nomine solius Croatiae vel Slavoniae

ordinariae significantur in articulis tria Illyrici Regna: Dalmatia, Croatia et Slavonia.“ — Egyébiránt miután boldogult Ferencz királyunk Dalmatiát 1802ki oct. 17én az ország rendeihez bocsátott leiratánál fogva a magyar korona alá tartozónak elismerte, és a visszakapcsolás sikeresítésére 1825, 7, 1830, 1832 6 és 1839/40ki hongyülések alatt intézkedések is javasoltattak és illetőleg elhatározottak: nincs egyéb hátra, mint ezeknek eredményét bevárni. (Lásd 1802. Act. sess. 58. Nro. 51. 290 l.; — 1825/27 Act. sess. 91. Nro. 103. 313. l.; — 1830. jegy. k. 14. ülés, 102. és 103. l. irat 70 sz. a 414. l.; — 1832/6 irat. 388. ülés 415 sz. a 6ik kötet 61. l.; — Febr. 10ki 423. ülés jegy. k. 13. darab 364-369 l.; — 1840. apr. 15. 133. ülés, irat. 3. köt 357. és 358., 281. sz. a irat. 4. köt. 441. sz. a 198. l. és 475. sz. a 229. l.)

III.

Tartományi gyűlések Magyarországon és a „kapcsolt részekben.“

És mi még mindegyre nem ismerjük alkotmányunk kifejlését; képeket teremtünk a multról, mellyek nem léteztek, és negédes fővel emelkedünk bókhajlásra nem csak magas paripákra ültetett törpe palladiumok, hanem olly abstract eszmék előtt is, mellyek körül tévesztett felfogások népboldogító nimbust ömlesztnek el; míg más részről sokszor legconcretebb bajainkat honi multunk űs nyomán háziasan s könnyen orvosolhatnók. Igaz, a visszalépés bélyege mélyen sebző, 's a multnak halálszine irtózatoss, de a természet örök törvénye, melly minden enyészetből uj életet varázssol, a törvényhozások és politicalai működések minden teremtvényeit is ezen cycluson hajtja keresztül. Avagy talán remegtetek, midőn a nemzeti nyelvet űs trónjába, mellyet századokon át idegen zsarnok bitorolt, visszahelyeztetétek? És ki nem érzi szükségesnek, hogy a birtoktulajdon az űsiség bilincseiből megszabaditva, a mohos időeknek megsemmisithetlen adásvevési állapotjába visszavezettessék? Hát azért fogunk a vármegyei albiróságok

helyett állandó törvényszékek felállításától idegenkedni talán, mert ezzel eleinknek a 17. századelőtti szokásához térnénk? És a polgári képesség tág alapját, és a városi közgyűléseket csak nem felejtjük ki a városi rendezésből azért, mivel ezek már a penészlepte privilegiumok biztosítékai közt is fellelhetők? — Más oldalról őseinknél is voltak névben nagy, érdemben pedig és eredményekben törpe intézetek, például a tartományi gyűlések, mellyekhez ők, a szerint, mint mi a jelenben bálványozott megyei szerkezethez és ennek ferde kinövéseihez, hűn ragaszkodtak, de mellyek elhasználtan a semmiségbe mentek át, magok után huzandók társakat, a sirba éretteket. Bizonyára a megyei jelen szerkezet sem fogja túlélni hasznosságát és szükségességét, s azon percztől fogva, mellyben fenés tetemeire a kés élet illeszteni nem merjük vagy nem tudjuk, veszni indult, tért adandó annak, mi az élet szükségéből fog szülemelni, mint egykor ő ültetették másnak székébe. — Illy gondolatok közt fogtam tollat kezembe, és hogy képes testet adjak azoknak, a tartományi gyűlések történeti rajzát akarom megkísérteni.

Tartományi gyűlések szorosb értelmű Magyarországon, régi időktől a 17. század végeig — még I. Leopold korát is ide véve — gyakorlatban voltak. Tartattak pedig az ország bizonyos nagyobb tájának vagy részének, melly tartomány régi műszóval fejeztetett ki, nemessége és törvényhatóságai által, a haza veszélyesb körülményeiben és leginkább honvédelmi vagy alkotmányt veszélyező esetekben. Hatóságuk köre pedig és azon formák, mellyek szerint kivált a 16. és 17. században alakultak, rövid tömörségben következők.

Azon jogforráshoz, mellyből eredetöket vették a tartományi gyűlések, csak úgy juthatunk fel, ha az önkormányzás és önfentartás jelelte vonalakat követjük. Az érdekettem szá-

zadokban, midőn nehéz fellegek vontak be az egykor derültebb magyar eget, a nemzet úgy-szólva versenyre állott ki királyival, és viszont, a haza megszabadításának közös célja felé; de amannak még egy más különvált iránya is volt, melly a még jövőendő nemzeti felemelkedésünk és nagyságunk valósitása reményében ápollaték. Azért akadunk példákra, hogy tartományi gyűlések hol a királyok egyenes parancsára tüzetek ki, hol a tartományilag elhatározottaknak megülhetésére királyi jóváhagyás adaték; de leggyakrabban mind ennek mind amannak mellőzésével a tartományi karok és rendek önállólág gyűlekeztek össze. Igaz ugyan, hogy ezen összegyülekezés néha néha a kormány részéről kétségbe vonattatott; mindazáltal a nemzet életébe annyira ment át, miszerint I. Ferdinándnak nem maradt egyéb hátra, mint a meg nem akadályozható gyakorlatnak némi biztosb alakot adni azzal, hogy, ha tartományi gyűlések tartására egyenes királyi engedelem nem kéretnék, akkor a királyi helytartó vagy a kerületi főkapitányok (*generales partium regni capitanei*) tudtával és hozzájárultával lehessen csak összegyülekezni. Illy rendelményt küldött szél a király 1553ban az egész országba. Süker mutatkozott reá, mert ez időtől rendszerint csakugyan majd a nádor, mint királyi helytartó és az egész ország legfőbb kapitánya, majd pedig a kerületi főkapitányok vezették a tartományi gyűléseket (1597: 46.). — Kérdés támad már: kik hivattak meg ezen tartományi gyűlésekre? hol csak a fő nemesség, hol fejenkint mindenki a birtok nagyságra tekintet nélkül. Például Belovárott 1531ben a magyar, slavon és horvát nemesség színe jött össze; ellenben az 1532-ki Berénhidán tartandó gyűlésre, a Kenesén összegyűlt tartományi karok és rendek meghívó levele mellett, fejenkinti megjelenésre szólított fel minden illető megyének kisebb nagyobb nemessége. A követek általi meg-

jelenés is jó korán vegyült az imóntiek közzé. A megyéknek tartományi felosztása ezen gyűlekezetekre vonatkozólag a 16. és 17. században habozott. Mellőzve a belforradalmak szülte gyűléseket, mint ezen osztályba nem tartozókat, csak néhány a kitüzött cél felvilágosítására alkalmas példákat sorolok elő a Supplem. ad Vestig. Comitior. és némely más hiteles kutsők után. Az 1526-ik miskolczi tartományi gyűlés Heves, Gömör, Borsod, Tolna és Abauj nemességéből állott; 1542ben Borsod, Gömör, Nógrád, Heves, Abauj, Sáros, Szepes, Zemplény Zólyom, Bihar, Szolnok, Szatmár, Szabolcs, Bereg és Ugocsa, számra 15 megye; 1544ben Sajó Szent Péteren a felső megyék királyi biztos jelenlétében; 1547ben Hidvégen és Körmondön a dunántuli megyék közül Vas, Zala, Sopron, Veszprém; 1553ban Gönczön hét megye, névszrint Abauj, Zemplén, Sáros, Szepes, Gömör, Borsod, Torna; 1593ban Tarczalon és 1595ben Kassán; Mátyás főherczeg mint Magyarország kormányzójának biztosai jelenlétében pedig 1608. Zabolcs, Sáros, Szepes, Abauj, Gömör, Bereg, Heves, követei jelentek meg ismét Kassán (Tud. Tár. 1841 febr. köt. 131 l.) 1643-ki febr. 12-re a király parancsából hivattak meg a dunántuli megyék Nagyszombatba; (Bars megyei jegy. könyv.) azon szerint 1655ben, hova az országbirájának fogna tetszeni; 1670ben pedig, minél régibb példát nem tudok, a dunáninneri 13 megye és városok Beszterczére jelentek meg I. Leopold király rendeletéből. (Barsijegy. könyv.) Innen származtak az országgyűléseken a kerületek felosztása és a kerületeknek egykori külön ülései. — Ezen tartományi gyűlések a szükség parancsolta honvédelmi célokra szolgáló minden eszközök fölött határoztak; végzéseiket törvényczikkek alakjába öntötték ilyen és hasonló formulatio szerint: „Articuli Dominorum Praelatorum, Baronum, Procerum et Nobilium Comitatum citra Danubium existentium in

Conventu eorum generali editi.“ Tartalmuk a 16. században latinul, a 17-ben pedig többször magyar nyelven szerkesztetett. Gyakran az ott hozott végzések a kormányzékhez küldettek fel megerősítésül. Van példa, hogy a tartományi gyűlésen jelenvolt biztos hagyta helyben a végzéseket; így Illyésházy István a kassai czikkeket 1608ban Mátyás főherceg mint gubernátortól nyert teljes hatalmánál fogva. — Habár igen kevés törvényeink vannak, mellyek a tartományi gyűlések végzései érvényességéről határozottan és részletesen rendelkeztenek, mégis közjogi szempontból tett combinatiók által oda feljuthatunk, honnan ebbeli igények megitélhetők. Verbőczy a hármastörvény III. r. 2 czimében a „statuta populikellékeit következő pontokban határozá meg: a) mások jogainak megszorítását ne okozzák; b) az ország köztörvényeivel ne ellenkezzenek; c) sem a főbiróságok ítéletei ellen nem irányozhatvák; d) csak azokra hatnak kötelezőleg, kik hozatalukba befolytak; e) az illetők nagyobb és érettebb része akaratóból, s nem máskép, keletkezhetnek. A királyi jóváhagyás szüksége vagy nem szüksége kétséges kérdését pedig mennyire az idéztem törvénynek, 1, 5 és 7 §§. összevetéséből netalán meg nem oldható tisztán, az utóbbi gyakorlat magyarázta meg. Az 1542: 28. cikk azon mozgalmaknak vágta el útját, mellyek szerint némelly tartományilag összejött karok és rendek nádorválasztásba ereszkedni akartak. Mindezek mellet a tartományi gyűlések visszaélései annyira mentek már a 16. század végével, hogy azokban az országgyűléseken hozott törvények meghiusítására rendelkezni merészkedtek. Ennek meggátlására hozattatott tehát az 1597: 46. cikk. Egyébiránt e törvény hozatala előtt is érezték cseink, mikép a tartományi gyűléseknek több hatóságuk nem lehetne, mint mennyi a statutarium jogbul merithető; tehát csal. magok

közt és csak magokról intézkedni, törvény ellenére pedig terhet, kötelezést vonakodóra nem vehetni; azért is olyan határozatokban, melyek szokatlan, vagy törvény biztosította mentesség elleni lekötésre irányozva voltak, leginkább a köz haza veszedelmére, az önfentartás és menekülés szükségére, a fenyegetett szabadságot biztosító közös vállalatok mellőzhetlenségére hivatkoztak, miben számolásuk ritkán is csalt. Innét kell adni értelmet a mostani fülekben kellemetlenül hangzó azon szavaknak, melyekkel a Belovárott 1531-en tartományilag összegyűlt Rendek másik hason gyülekezetre hitták meg a városokat: „*poterunt autem ipsi concives vestri una cum suis hominibus .. tractatibus omnibus interesse, eosque acceptare vel non acceptare et deinde ad propria reverti.*“ Vagy az 1553-ki gönczi végzések szerint: „*supplicamus dominis magnatibus, ut patriae suae caritate et salutis suae cura... equites alant limitatione infrascripta, quae est minime onerosa.*“ (Supplem. ad Vest. Comit. T. 3. 138. és 224. l.) Egyébiránt noha az 1597: 46. czikk a tartományi gyűléseket általánosan nem szüntette meg, mit az utána álló százados gyakorlat csalhatlanul bizonyít, az ország törvényei elleni működéseket azonban bitorlásnak nyilvánítá és conventiculumoknak bélyegzé. — Az 1670-ki tartományi gyűlés, mely Leopold király rendeletéből a dunáninneni 13 megye és városok részéről Besztercebányán tartaték, mint fenebb említém, tudtomra utolsó törvényszerű gyülekezet volt. Jöttek ezután idők és súlyos körülmények; majd ismét a Török hazánkából végkép kiűzetvén, a veszedelem e részről elenyészett és vele a tartományi gyűlések egyik főoka, egyik leggyakoribb anyaga. És itt megszakasztom előadásom fonalát, és a képnek kiegészítését alább fogom teljesíteni. — Eddig a magyarhoni tartományi gyűlésekről. —

Ezen nyomon nézzük a magyar credetinek hű másolatát a „kapcsolt részekben“. Habár Magyarország példájára Slavonia nemessége is régi időktől szabadon gyülekezett össze tartományilag, azonban itt is bözbenzólott a kormány, s a slavon rendek összehívását sokszor közvetlenül, sokszor közvetve maga gyakorlá. Mellőzve a vegyes házbeli királyok idejéből előhozható számtalan példákat, I. Ferdinánd korabeli eseteket említek meg. 1536-ban Turzó Elek kir. helytartót tudósítja Ferdinánd, hogy Slavoniában tartományi gyűlést rendelt Katzianer főkapitány vezetése alatt tartatni. Az irat foglalata ez: „quia conclusum fuit ut congregatio et diaeta in ipsa Slavonia fieret, idcirco praefato Catzianer illico scripsimus, ut sese una cum gentibus suis eo conferat,“ (Urkunden und Actenstücke etc. Gévay Antaltól, Bécs 1841. 7. l. 127. l.) 1540ben Keglevich Péter bánnak Bécsből többek közt ezeket írja a király: „in proximo conventu, quem in Slavonia indiximus, una cum nonnullis agi et tractari curabimus.“ Így tett 1546ban is, Slavonia rendeit Zágrábba híván össze oly szerkezetű levelek által, millyen in vestig. Com. 670. lap. olvasható, sőt még biztosokat is küldött oda. Miután azonban 1553ban, mikép láttuk, Magyarországra nézve a király a követelt szigorúságon tágitott, ez Slavoniára is ki lön terjesztve. Ez időtől itt a tartományi gyűléseket nem csak a bán, hanem a báni helytartók, főispánok, kir. biztosok, sőt más alárendelt hivatalnokok is, például az albán vagy ítélőmester kitűzhatték és vezették. Valóban 1712-ben Plenich György ítélőmester a magyar diaeta folyama alatt hirdetett tartományi gyűlést, és abban az ő vezetése alatt nyolcz végzést hoztak az illető rendek. (Tract. post. de Illyr. temporis novi. Posonii 1746. 201. l.) Midőn 1790ki hongyülés alatt a kapcsolt részek követői onnan indulva ki, hogy gr. Nádasdy Ferencz bán idejéig

a bánok minden kir. engedelem nélkül tarthattak gyűléseket, ezen jogot törvény által biztosítani sürgeték, az ország rendeinek határozata abban pontosult: miképen e hatalom semmi törvényben nem alapulván, és az előbbi szokás régóta félben szakasztván, ennek felélesztése a kir. joggal meg nem léphetne, s azért e kívánat a törvényjavaslatból kihagyatott. (Jegy. könyv 43. ülés 253. l.) — A tartományi gyűlések Slavoniában a 15. századig csupán Zágráb, Kőrös, Varasd és Zagoria megyék nemességéből állottak. Az iménti században a török berohanások elleni védelem nagyobb erő kifejlést és az addigiaknál czélszerűbb intézkedéseket igényelvén, a vég-helyek és ország szélei őrzésével megbizott bánságoknak, milyen volt a szüreenyi, macsói, slavoni és horvátországi, erősítésére némelly szomszéd-megyék és helyek rendeltettek, azon kívül még egy más ujdun bánság, a szerémi, alapittatván, néhány magyarországi alsó vmegyével elláttatott, Verőcze megye pedig a slavon bánság hadierejének nevelésére jelettetett ki ideiglenesen, s illy összeköttetés fejében a slavon rendek tartományi gyűlésére is meghivattaték, annélkül hogy czzel a magyarországhoz i kapocs megszűnt volna. Első nyoma annak, hogy a régi Verőcze (mert a mostani jobbadán Valkó vármegyéből van összealakitva) a három slavón megyével hivatott és jelent meg tartományi gyűlésre, Mátyás király idejéből való, midőn t. i. 1481ben a nádor és országbiró elnöksége alatt Zágrábban, Zágráb, Kőrös, Varasd és Verőcze megyék karai és rendei tartományilag gyűltek össze. (Fejér Croat. et Slav. 43 l.) A szerencsétlen mohácsi ütközet előtt 1526-ban is együtt tartottak gyűlést ezen négy megye rendei Batthyány Ferencz bán vezérsége alatt (Istvánffy l. 8. 80. l.) Nincs eset, mellyel bebizonyittathatnék, hogy I. Ferdinánd kora előtt a slavoniai vmegyék Horvátországgal gyűltek össze,

olly-annyira ovatosak voltak a hatalmas horvát dynasták, Zri-nyiek, Frangepánok, Karlovichok önállóságuk fentartásában. És ennek alapja volt; mert Horvátország municipalis szerkezettel ugyan nem, hanem Verbőczy kora és III. r. 2. cz. előtt külön törvényhozási joggal birván, országgyűléseket önállólag tarthatott, és azokban törvényeket alkothatott; midőn ugyanazon időszakban a slavon megyék csak tartományi gyülekezetekre valának jogositva. De erről más czikkben bővebben szólottam már és egykor kimerítő rendszeres munkát szándékom a közönségnek átadni. Igen érdekes és e tárgy felvilágosítására tartozó, mit I. Ferdinándnak magyar királyá választása alkalmával e két tartományban veszünk észre. Ugyanis midőn ezen fejedelem, szerencsétlen sógorának, II. Lajos királyunknak, elestét megérvén, magát a magyar koronának elnyerésére határozta, tudva levén előtte Horvátország önállósága, (mellynek egy részét, az 1522ben kötött egyesség szerint a török berohanások ellen védelmezendőt, hadi népével megszállotta) más követeket küldött oda, és másokat a slavon megyékhez, t. i. Frangepan Kristof és Jurisits Miklós, az azutáni kőszegi hős, bizattak meg a főherczeg igényeinek előmozdításával Croatiában, Dietrichstein Zsigmond pedig és Auersperg János küldettek Slavóniába. Horvátország hajlott Ferdinandhoz, kivel azt közös védelem és egyesített fegyver különben is erősen kötő össze. Mindenekelőtt tehát azzal nyilvánítá rokonérzelmét, hogy ígéretet tőn a komáromi országgyűlésre követeket küldeni. Azalatt mig a királyválasztással foglalkozó orsz. KK. és RR. Komáromból Pozsonyba átköltözvén tanácskozásaikat folytaták, jónak látta a koronát igénylő főherczeg és már megválasztott cseh király a Czetinben tartományilag összegyülekezett horvátországi rendekhez szószólóit elutasítani. Dec. 5-kén mentek tehát oda Oberstei-

ner Pál bécsi prépost, Jurisits Miklós, Katzianer János és Püchler János teljesen felhatalmazott követek. A következő 1527. év első napján a Czetinben összegyűlt horvát nagyok Ferdinándnak, ki még dec. 16án választaték Pozsonyban királynak, jobbágyi hódolatot nyilatkoztattak, mit sem gondolva slavon megyékbeli rokonaikkal, kik 1526ki dec. 18án és a reá következő jan. 16án Dombrown tartatott gyülekezetekben Zápolya Jánoshoz pártoltak. (Mindezek a császári házi levéltárnok Gévay Antal tudós és szorgalmas hazánkfia pontos chronologiai összeállítása után, „Liter. Anzeige“ röpirata szerint előadvák.) A nőttön nőtt veszedelem, melly a törököktől a 15. és 16. században Horvátországot érte, midőn földének, népének vesztén és fogyasztásán túl, még a zsarnok feudális-mus is szívta életerejét, annak végső elgyengülésével és political szélhűdésével végződék. Ferdinánd tehát jónak hitte egyesíteni azt Slavoniával, s ez időtől, mi azelőtt sohasem történt, az egykor önálló horvát rendek, a slavon tartományi gyűlések térére szállottak alá. Frangepán Miklós bánságában jelentékeny surlódások színhelyeivé váltak az egyesített horvát-slavon tartományi gyűlések. 1620ban tudniillik a semotzi mezőn tartományilag összegyűlt rendek közt szakadás támadott, és két esztendeig folyton élesztve odáig jutott, hogy a nemesség maga lenézését és megvetését vádul tévén a magnásoknak, a gyűlések tartásában magát ezektől elkülönítette. Az 1622dik sopronyi országgyűlésen Frangepán helyébe Zrinyi György tétetvén bánná, a két osztály közti surlódások is lecsillapultak ugyan egy időre, de a szó és tettekben megújult bántalmak, mellyek miatt a fegyveres bemenetel is a tartományi gyűlésekbe eltiltatott, a mágnásokat a tartományi gyűlésektől annyira elidegenité, hogy csak igen gyéren mutatkozot azokban egykettő; mit a köznemesség a köz ügyek

iránti részvétlenség és megvetésre magyarázván, a megnem-jelenőkön érzékeny birságokat rendelt megvéttetni; innen ismét a régi surlódások emelék fel fejöket és a különválás másodszor történt meg; de 1. Leopold ezen elkülönzött két gyülekezést *conventiculumoknak* nyilatkoztatván, 1693i parancsával szigoruan eltiltá. És mégis mindez ellenére 1709n megujultak a botrányos események, mellyekről alább lesz szó. Dalmatia és a tengeri részek rendei azonban 1647ig nem vettek a horvát-slavon egyesült tartományi gyűléseken részt; csak ezen évi magyarországi gyűlésen történt az ideiglencs összekapcsolás akkor, midőn az 57 provisorius törvény a horvát-slavon tartományi gyűlésnek hatalmát a tengeri részekre is, de csak mulékony időre, terjeszté ki. Így nyujtatott ki Zágráb vármegye Dalmatia belsejébe is, miután már előbb Horvátországnak egy része, mint fiók tartomány, csatoltatott volna ezen eredetileg slavon megyéhez; melly eképen három külön országból levén összealakitva, a mozaiknak egy ritka tüneményét képezi. Sem midőn magán gyűltek még a slavon megyék rendei, sem midőn a horvátországi és dalmatiai maradványokkal egyesülten hivattak össze, törvényt nem alkothattak. Világosan monda ki ezt a III. r. 2. czime, és némi okára azon különbségnek, melly e tekintetben az anyaország és a fióktartományok közt létezett, már régen figyelemzeté honosit ezen viszonyokat hivatalánál, születésénél és egyaránt megosztott érdekénél fogva leghelyesebben ismerő közös magyar-horvát hazánkfia Kittonics: „quia regnum Hungariae, ugymond ő L. 8. q. 2. §. 4. propter sacram coronam (t. i. symbolicus értelemben véve) cui caetera enumerata sunt adnexa, est inter eadem principale, eisdemque eminentius.“ Ne hozza tehát senkit tévedésbe, ha ezen tartományi gyűléseknek „generalis conventus,“ vagy „generalis congregatio regni

Croatiae et Slavoniae“ avagy épen „diaeta“ czimét, az ott hozott végzéseket pedig Articulusoknak fogja olvasni, mert ez mind a magyarországi tartományi gyűlésektől volt kölcsönözve. — Mi illeti a tartományi gyűlések tárgyait: egyik főbb a honvédelem körüli intézkedés volt, azonkép mint nálunk magyaroknál. Az 1526i tartományi gyűlésen, melly Battyányi Ferencz bán elnöksége alatt a mohátsi ütközet előtt a slavon rendek által tartatott, nevezetes hadi pénzsegedelem volt határozva, havonkint t. i. három ezer arany forint, fejenkinti felkelése a nemességnek és minden ötödik nemtelen főnek kiállítása, végtére nagyobb szükség esetében az egész nemes és nemnemes nép fegyverreszóllítása; és ennek végrehajtásával Kőrös megye részéről, melly akkor társai közt a legnagyobb és népesebb volt, megbizattak Hampo máskép Ernust János, Pogány Sigmond, Priascoczi István, Hobetits Boldizsár; Varasd megye részéről Rátkay László; Zágráb megyéből Vojkovits Miklós V. Adám ítélőmesternek fia; és Verőczéből Bánffy János. Ezen a téren működtek még két századokon keresztül folyton a „kapcsolt részek rendei“. Egyébiránt hogy itt a tartományi gyűlések sorsa az nem lett, mi Magyarországon, a körülmények különbsége okozá. Ugyan is a „kapcsolt részek“ még azontul is, midőn már nálunk a török elleni védelem, a tartományi gyűlések egykori bő anyaga, a napi renden levő tárgyak sorából kitöröltetett, még sok ideig ugyszólván háborus állapotban maradtak; fenállott tehát még náluk a tartomány gyűlések régi főtárgya t. i. az erőegyesítés fölött szünetlen örködni és intézkedni; ezen kívül más rendelkezések szüksége nélkülözhetlenné tette ott az egymást felváltó tartományi gyűlések tartását. Illyen tárgyak voltak: a) a báni hivatalra engedett kijelelés és ajánlat. I. Ferdinand Turzó Elek királyi helytartónak fenebb idézett 1536-i levélben írja: „de

bano creando non dubitamus primores Slavoniae In ejusmodi conventu tractaturos fore, qui si aliquem nominaverint, illisque placere ostenderint, nos ita super eo gratiose exhibebimus, quod regnum hoc sentire possit nobis ejus salutem et incolumitatem singulari curae esse.“ Ezen kijelelési engedmény más alkalommal is gyakoroltaték és a kormány részéről illő figyelembe vétetett; például 1681-n Erdődy Miklós, 1704-n Pálffy János ajánlás útján adattak a kapcsolt részek rendjeinek bánokul. b) A tartományi gyűlés tárgyai közé tartozott az ítélőmester választása. Ezen kiváltságot Nagy Lajos és Sigmond királyoktól nyervén Slavoniának Rendei, Garai Miklós bán által 1398n és Thallóczi Matko bán 1438-i oklevelével biztosítottak magoknak. c) Kapitányválasztás, mely Mátyás király 1477-ki kiváltságos levelében az összegyűlt slavon rendeknek engedteték: „volumus autem, így szól a király, ut in eadem congregatione vestra pari voluntate et communi consilio penes banum nostrum unum eligatis capitaneum specialem qui vobis magis idoneus videbitur.“ Maria Teréziának 1750-i diplomája e részben másképp rendelkezett. d) Igen különösnek, és azok előtt, kik a „kapcsolt részek“ multjába nintsenek avatva, majdán hihetlennék fog tetszeni, mi imént következik, tudniillik: Zágráb és Kőrös sok ideig egyesült megyék tisztí karának választása is a tartományi gyűlés szokott régi teendői közé számított. Miről a Corpus Jurisban Kittonics XI fejt. 1 kérd. a) alatti ezen jegyzék teljes bizonytságot ad: „in Illyrico officiales comitatum Zagrabiensis et Crisiensis ex antiqua consuetudine a statibus regni ad comitia generalia congregatis constitui.“ e) követek választása, kivált mikor őket a „kapcsolt részek“ in concreto küldötték képviselőkül a magyar diaetára. f) utasítások adása és a visszatérő követek jelentése. g) azon tárgyak teljesítése, mel-

lyek a magyar országgyűlés vagyis köztörvény által ezen részek tartományi gyűlésire bizattak, minek számtalan esetei Corpus Jurisunkban találhatók; végtére h) municipalis intézkedések és a hármastörvény III. r. 2. czime értelmében statutumok alkotása. Mindezek gyakori összejövetelt kívánván, nem csak évenkénti intézetté kellett alakulnia a tartományi gyűléseknek, hanem alig volt esztendő számszós gyűlés nélkül; például: 1713 és 1714-n négy négy, 1711-n öt, 1709-n pedig épen hat tartományi gyűlés volt tartva. Megfogható immár ezekből, mi ismét különösen tűnik fel avatatlanok előtt, hogy a tartományi gyűlések egykor a slávon megyék gyűléseit időből és tárgyakból kiszorítván, ezeknek minden teendőit is magokhoz ragadták, míg nem 1756-n apathicus sinlődésökből Mária Theresia alatt kiségettétvén, a magyar megyék rendszere azokra is alkalmaztatni határozatott. — A municipalis és statutarialis működése imez tartományi gyűléseknek nem maradott mindenkor körének határai között. Fölös számmal találhatók illy esetek azon protocollumban, melly ezen gyűlések végzéseit 1562-től kezdve foglalja magában. Illyen volt az, melly az 1712-i mart. 9-ki tartományi gyűlésen a trón örökösödése iránt hevenyézett. Egyébiránt a gyakori felkelések, adóemelések, hadinépi, pénz és természetnyekbeni segedelmek, és mindezek kezelésében gyakoriott tömérdek visszaélések, mellyekről Skerletz Miklós után Engel tudósít, a nagyobb birtokú nemesség és mágnásoknak, kikre az iméntiek sulya leginkább nehezkedett, keblében annyi ellenszenvet érlelt a statutarialis jog irányában, hogy az 1708-i pozsonyi dietán annak megszüntetését sürgetnék; miből otthon azok és a kisebb nemesség közt surlódások támadtak és szakadás történt, melly azonban 1709-i febr. 25-ki tart. gyűlésen kiegyenlítettett, utána pedig első magyar országgyűlésen a féltékenyen

örzött jog törvény által körülírataték (1715 : 120). — Az eddig elősoroltakból elkészülhető azon mérték, mely a tart. gyűlések végzéseinek érvényességi fokát mutatja, és már magok a tartományilag összegyűlt karok és rendek keziben is néhányszor megfordult. Szerinte, még mielőtt az 1790/1 59. cikk alkottatott volna, az 1770 és 1773i tart. gyűléseken nyilváníták a „kapcsolt részek“ rendei, hogy az adóemelésnek magyar dietán kívül nincsen helye; ismét 1773n 1. januári gyűlésből a báni hatóság iránt felírtak: „banalis autoritas relate ad diaetalia objecta, Regni Hungariae SS. et OO. subordinata jurisdictioni.“ Hasonlóan 1777i oct. 27i tartományi gyűlés az excorporatiót, új megyék vagy kerületek alakítását és elrendezését egyedül csak a magyar országgyűlés teendői közé sorozá.

IV.

T. T. Gyurikovits György ur legujabb országáni munkájának vázlatá, ne- hány adatokkal megtoldva.

(1844i Századunk 70. sz. után.)

Tudós hazánkfia Gyurikovits György ur, a pozsonyi váltótörvényszék ülnöke, ki már 1836ban a „Tudományos Gyűjteményben“ arról, hogy Posega, Szerém és Veröcze vármegyék nem Tótország, hanem szoros értelmű Magyarországhoz tartoznak, tudományosan értekezett, legujabban ezen tárgyról egy igen korszerű rendszeres közzogi munkával lepte meg honi irodalmunkat, mellynek czime: „De situ et ambitu Slavoniae et Croatiae, quem critice illustravit, et de eo in usum Croatarum latine disseruit G. G. Pestini 1844.“ Olly czáfolhatlan okfők és adatokkal van az érdemes szerző által ezen kérdés megtoldva, és elméletileg olly „befejezett tény“ tisztaságára emelve, hogy azok után az 1715: 92 t.czikk rendeletének egész kiterjedésbeni sikeresítését méltán lehet reményleni. Ez érdekében, és azok kedveért, kik a tudós munkát nélkülözik, adom annak rövid vázlatát, néhány kevés adatokkal toldva.

Két részre osztá fel művét az érdemes értekező. Az elsőben czáfolja Skerletz Miklós volt zágrábi főispánnak 1791n

és 1832n az akkori országgyűlések folyama alatt kiadott illy czimű röpiratát: „Fundamenta, quibus ostenditur tres inferiores Slavoniae comitatus semper ad jurisdictionem regni et bani Slavoniae pertinuisse.“ Hatásra volt az számítva, és 26. pontban a követelés okai előterjesztve, mellyekre G. G. ur egyenkint válaszolt; átmenvén azután ama 34 pont vizsgálatára, mellyeket a „Kapsolt Részek“ követői 1835i Febr. 28án Ő Felsege eleibe a kérdéses ügyben felirtak, s minthogy ezek közül 15 pont Skerletz iratából kölcsönöztetvén, csak 19en némi ujdomság látszatott, azért az érd. szerző csupán ezeknek czáfolását tartá szükségesnek. Befejezván ezen renddel a negativ bizonyítást, munkája második részében positiv okokkal lép fel a tudós szerző. A jelen vázlat körét csak ezeknek ismertetésére szorítom, mert a tárgy tökéletes megfejtésére elegendők.

Az ország ezen részének elfoglalási története után, tizenöt ünnepies oklevélből meritett ok soroltatik elő annak bizonyítására, hogy Posega, Szerém, Valkó, Verőcze szoros értelmű magyar megyék. 1) Szent Istvánnak 1009n a pécsi püspökség részére adott kiváltságos levele azon tartalmából, miszerint az egyházi megye határait Dunától Szávaig terjeszté ki. 2) adat Rado nádornak 1057i alapítványa, mellyben a Dráva és Száva közti tartományt vitézségével visszaszerzettnek és egy részét a pécsi megyében fekvőnek említi. 3) Szent László 1093ki oklevele azon határokat erősíté meg a pécsi megye számára, mellyek az első király már dicsértem kiváltságában foglalvák. 4) II. András a Szent László által megalapított pécsmegyei határokat 1235i oklevelében Száva és Valkó vize közé helyezé, s így Valkó, Verőcze és Posegát azon magyar püspökséghez számítá. 5) III. András 1299ki okiratában Posega megye világosan megkülönböztetik Slavo-

niától, és ez herczegségnek, meg a királyi fiak jogához tartozónak, amaz pedig a király közvetlen hatalma alattinak nyilvánítatik. Szavai ezek: „*ducatum totius Slavoniae, qui est prima dignitas regiae prolis et insuper comitatum de Posega, qui ad jus pertinet regale seu reginale, perpetuo concessimus.*“

6) Orbán pápának 1264-i bullája a valkói esperességet Magyarországnak lenni mondja. 7) Az ország zászlósi és nemesei 1416ban Szerém és Valkó megyét Slavoniától elkülönözten nevezik, és bizonyos segedelmi pénzek összeszedésére, másokat a mondott két magyar megyébe, másokat Slavoniába küldenek. A diploma szövege ez: „*ad Slavoniam ordinamus duos, Eberhardum ep. Zagrabiensem et Dionysium de Marczali, ad comitatum Simigiensem eundem Dion. Marczali... ad comitatus Valkó et de Sirmio Daniele filium Lachk. r. Slav. banum, Descö de Gara, Philippum de Korogk.*“ 8) Zsigmond király 1427-ben Garai Jánosnak, a megöletett nádor fiának, hivatás bűnébe esett Mikolai Mihály minden javait adományozván, igen sok magyar nevű és kétségen kívül magyar lakosokkal népesített Valkó megyei helységet nevez meg, és ezeket Magyarország határán belül lenni mondja. A faluk tősgyökeres magyar nevei ezek: „*Mikola, Peleche, Gátfalu, Tikalfalva, Halisza, Hedrech, Árpa, Forö, Farkastorok, Kasza, Dombó, Pálfalva, Milkfalva, Baldánfalva, Moncsoros, Mária, Husag, Gyakafalva, Kosárfalva, Kis-Nagy-Lijach, Szépfalva, Halmos, Pasdófalva, Aszonyfalva, Pecsókótfalva, Lydve, Orbánfalva, Pálya, Vadakol, Várási, Ujfalu másképp Végfalu, Noskfalva, Bakófalva, Irüg, Borok mezőváros, Szomolyósszegh, Lovász, Palagár, Felsőnag, Monostor, Szöllös, Tamásfalva, Kyngefalva, Bonchfalva, Forkalinch másképp Farkasfalva, Petry, Borsod, Kisfalud, Násdra, Somogy, Szent-Márton-Filetincz, Szent-Tamás.* A vizek és tavak nevei

pedig ezek: „Vajas, Valkó, Chernetava, Nagyszeorin Kisfuorny, Nagyzáton, Kiszáton“ 9) Mária királyné 1387-ben Garay Miklós nádornak és fiának adott kiváltságos levelében Posega vármegyét Dalmat- Horvát- és Tótországtól tiszta értelmű szavakkal megkülönbözteté, mondván: „regna nostra Dalm. Croat. et Slavoniae ac comitatum de Posega.“ 10) Jakab szerémi püspök a pápához küldött 1437-i iratában, püspöki székét Bánmonostrát és megyéjét Magyarország keblében lenni jelenti. 11) Albert királynak a kalocsai érsekhez irányzott 1439-i parancsa, Szerem és Valkó megyét Magyarország tagjainak czimezi. 12) Miklós pápának 1451ki bullája szerint Ujlak, Szerém megye városa, Magyarföldön fekszik. 13) Hunyady János kormányzó Fridrik császárhoz 1454-n irata, hogy Magyarország alsó részén lévő Péterváradon hongyulést tart. 14) Hampó másképp Ermust pécsi püspök, mint kincstárnok, 1594 és 1595 esztendőre készített számadásaiban, Posega vármegye adóját a többi magyar megyék adójával együtt vette számba, Slavonia adójától pedig elkülönözve. A magyar megyék, s velek Posega, portánként egy forinta rovatlak, Slavonia megyéi pedig csak fél forintra. Ezen czáfolhatlan crejű argumentum a dicsért számadások következő szavaiba van fektetve:

1494.

„P o s e g a“

„Per Palko et Michaelem Magyar comitatus prefati dicatores Racio data est super contributione unius floreni, cujus summa facit fl. 3647. et medium.“

1495.

„P o s e g a“

Per Eliam Bosnyak et Gethew dicatores comitatus prefati

ratio data est super contribucione unius floreni cujus quidem suma facit fl. 2827.“

1494.

„Sclavonia“

Per Ludovicum Zerechen et magistrum Andream ratio data est super prefato regno Sclavoniae, super contribucione medii floreni ex ista parte Zawe. Ex altera enim parte nec connumerati sunt nec aliquid solverunt. Cujus quidem connumeratorum summa facit fumos 31, 225, florenos autem facit 16,112 $\frac{1}{2}$. Item bona Judicum nobilium in quatuor comitatibus regni Sclavonie, scilicet Wereches, Crisiensis, Zagrabiensis, et Warasdyensis faciunt 190 $\frac{1}{2}$. Item bona vicebanorum et comitum in cottu Warasdyensi, et Wereche, et Zagrabiensi faciunt f. 306. Item dicatores in omnibus quatuor comitatibus tam pro salario quam pro expensis habuerunt f. 305.“

1495.

„Sclavonia“

„Per Magistrum Andream et Joannem Pastoris Zowan dictum ratio data est super contribucione medii floreni prefati regni Sclavonie ex ista parte Zawe. Quoniam ultra fluvium Kwppa neque connumerarunt et neque quicquam exegerunt, et ultra fluvium Zawum, ubi Turci combusserunt illic similiter neque connumerarunt, et nec quicquam exegerunt. Cujus quidem connumeracionis summa facit fumos 29,390, qui faciunt florenos 14,695. Bona item judicum nobilium in quatuor comitatibus puta Wereche, Crisiensi, Zagrabiensi et Warasdyensi faciunt fl. 125. Bona banorum et comitum in prefatis quatuor comitatibus regni Sclavonie fl. 193.“ 15) Ulászló 1514: parancsából van meritve, mellyel Valkó megye nemeseit, Dózsa pórhada alkalmával, nem Tótország bánja, hanem a nádor melletti felkelésre inti.

Szabadjon ezekhez nekem is még némellyeket társitanom:

a) IX-ik Gergely pápának 1229-i bullájában, mellyben azujonan alapított szerémi püspökség iránt intézkedik, ezek olvashatók: „Soror illustris regis Ungariae aquisivit quamdam terram, quae appellatur ulterior Sirmia, ratione cujusdam partis Hungariae, quae citerior Sirmia nuncupatur.“ (Cod. Dipl. t. 3. vol. 2. 157. l.) b) 4ik Bélának 1237ki alapítványa Szerém vármegyének Magyarországhoz közvetlen tartozását, és abban sok magyar ajku lakosnak létezését következő szavakban fejezei ki: „Hac nimirum consideratione provocati conventum monachorum Cisterciensis ordinis de monasterio trium fontium de Campania in Hungariam transmitti petiimus, quibus locum, qui Ukurd vulgariter appellatur, ad monasterium edificandum deputavimus, et quasdam possessiones eidem ecclesiae contulimus perpetuo possidendas in comitatu Sirmiensi de possessionibus haereditariis quondam Petri filii Gurvey inprimis locum ubi monasterium est constitutum, qui antea Ukurd, sed modo Belae fons appellatur cum parte Danubii fluentis super terram illam, et cum viginti quinque villis sub una meta existentibus, quarum nomina haec sunt: villa Camonek, villa Chuda, villa Achad, villa Theutonicorum, villa Bratack, villa Iwend, villa Lazar, villa Ukurd, duae villae Monorous, villa Lesemer, villa Louz, villa Cherwet, villa Erdeöl, villa Waroleu, et villa Furay cum insula, villa Perben, . . . villa Scepfalu, villa Ozium, villa Haranch, villa Pokoy, villa Braticha, villa Comolons, villa Stene, villa Oysalu terram Narad item contulimus eidem ecclesiae ultra Danubium Peturvarad et regale palatium populi eas inhabitantes, vel qui in posterum inhabitare voluerint, liberi sint ab omni tributo vel exactione in toto regno Hungariae.“ (Cod. Dipl. tom. 4. vol. 1. 68. l.) — c) Zsigmond királynak Wyssegrá-

don Orbán ünnepét megelőző napon 1424-n kelt azon kiváltságos levelében, mellynek erejével a királyné ellátásáról gondoskodott, és melly „provida deliberatione, maturoque tractatu ac digesto praelatorum et baronum nostrorum fidelium consilio prae habito“ adaték, Posega és Verőcze vármegyék illy világosan választatnak el Slavoniától: „Simul cum quibusdam aliis castris nostris, ac civitatibus, oppidis, districtibus, possessionibus et villis in regno nostro Sclavoniae et ultra fluvium Dravae situatis . . . item universis mardurinibus in ipso regno Sclavoniae ac in commitatibus de Werevce et de Posega dicari et exigi consvetis.“ (A császári levéltárból leiratva, Széchényi okleveles gyűjteményben olvasható, Tom. IV. in fol. a magyar muzeum kéziratái közt.) d) Zárai Jeromos I. Ferdinand királynak a Török Sultánnál hivatalkodó követe, születésére nézve dalmát és Fiuménak egykori kapitánya, Februar 11-én 1533-n Konstantinápolyból Batthyányi Ferencz bánhoz, és Pekry Lajos, a Drávántuli magyarföld kapitányához dalmát dialectuson írott levelében, Posegát Slavoniától megkülönbözteti, magyarra híven fordított ezen szavakkal: „A török császár tőlem, ki ezen békességet eszközölém, kívánja, hogy nektek tótországi és horvátországi bánoknak írni meg, és szintén a többi bécsi, karnioliai uraknak, és Posegába az én alázatos kérésem, hogy kegyességed eszközölje, miszerint minden alattvalói Posegában, Tót- és Horvátországban, ezt ő Fölsége nevében parancsolva, köteleztessenek a fentebbi békét . . . megtartani.“ (Eredetie ezen levélnek a bécsi császári levéltárban őriztetik, mellyből lemásolta és kiadta t. Gévay Antal ur, császári levéltárnok, lelkes és szorgalmas hazánkfia, illy czimű könyvében: „Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahr-

hunderte. Wien 1838. III. Lieferung. 74. l.⁴) e) Zápolyai János király Batthyány Orbánnak Nagy-Váradról július 13-án 1536-n irt levelében szintén nyilvános szavakkal él Posegának Slavoniatóli megkülönböztetésében: „homo noster, ugymond, quem ad Imperatorem Turcarum miseramus, redit, retulitque nobis ipso praesente Nuncio Ferdinandi commissum esse, ut referret domino suo, quo Posegam et Regnum totum Slavonie nobis restituat.“ (Ennek is az eredetie a bécsi császári levéltárban vagyon, és közzététetett a dicsért Gévay munkájában, 7te Lief. 116 l.) — f) Halljuk magát I. Ferdinándot is. Igy ir tehát Grätzről octob. 17-n 1536-n királyi helytartó Thurzó Eleknek: „Ternas literas tuas accepimus, ex quibus, quae de Turcharum incursionibus in Posegam ac Regnum nostrum Slavonie . . . pro solito fidelitatis tuae officio diligenter scripsisti, satis superque cognovimus.“ Ugyan ő, a király, a mondott városban és napon Suleiman Sultánnak ezeket írta: „Percepimus Magnitudinis vestre subditos hominesque indies magis magisque incursiones depopulationesque in confinibus nostris et praesertim in Posegam et Regnum nostrum Slavonie per Bossinam aliaque loca facere.“ (A császári levéltárban őriztetett eredetiek után Gévaynál már idézett munkájában, 7-te Lief. 140, 142. l.) Kételkedhetnek-e ezek után többé azok is, kik a kérdéses vármegyéknek a mohácsi ütközet utáni elszakasztását állították, arról, hogy sem János sem Ferdinánd a mondott megyéket Slavoniához nem csatolta, hanem attól elkülönözve, a magyar megyék sorában léteztek?

Az érdeemes szerző 17-ik számtól 25-ig szorgalmasan elősorolja mindazon törvényeket, mellyek a kérdéses megyéket Magyarországhoz számítják. Nevezetesebbek ezek: az 1445: 22. czikk 3. §. „Demtis antiquis consuetudinibus partis Transyl.

ac regni Slavoniae, nec non de Posega et Vereweze comitatibus.“ (Kovachichnál Syll. Decr. Comit 94 l.) — Az 1447-i törvény aláírásában részt vettek Verőcze, Posega Szerem és Valkó megyék követei a többi magyar megyék követeivel együtt, a tótországi megyék követei pedig azoktól elkülönözve végén irták magokat alá. (Kovachichnál Suppl. ad vest. comit. T. 1 238. l.) — Felhossa tovább Mátyás király 1478: 7. cikkének világos szavait, hol Magyarország azon megyéi sorába, mellyek törvénykezés és közgyűlések tartásától öt esztendőre felmentvék, Posega, Valkó és Szerem megyét is névszerint befoglalá. — Ulászló 1498: 16. cikke Magyarország alsó részén tizenegy vármegyét nevez, ezek közt Posega, Valkó és Szeremet. — 2-ik Lajos király 1518-i tolnai törvényének 1 cikkében ezek olvashatók: „ubi vero Jajeza hostium in manus inciderit, mox de regno Slavoniae, Posegaque et Valkó actum erit.“ (Kovachichnál Vest. Comit. 466. l.) — Így különböztetik meg az iménti megyéket Slavóniától az 1525-ki Rákoson tartatott gyűlésnek 36 és 37 cikkei is. Az első tartalma: „Comitatus partium inferiorum, videlicet: Temes, Torontál, Bács, Valkó, Szerem, Posega pro custodia partium inferiorum domi quidem manere possunt, certos tamen nuncios de eorum medio destinare teneantur.“ Utána mindjárt a 37 cikk: „De Slavonia et Transylvania hoc idem est intelligendum, quod scilicet oratores dumtaxat ipsorum mittant, verum tamen in Slavonia mille et in Transylvania similiter mille equites paratos habeant.“ (Kovachichnál vestig. comit. 588. l.) — Említést érdemel Ulászló hitlevelének 12 §-ban és az 1492: 8. cikkben nevezett szerémi bánság is, melly Tótországtól tiszta szavakkal van megkülönböztetve, s így nyilván hirdetik az iménti törvények is, hogy Szerem vármegye Slavóniához nem számított.

26-ik szám alatt 1325—1514-évek közti tizenhárom okleveles adat közöltetik annak bebizonyítására, hogy a kérdéses megyékben a nádor és országbíró gyakorlottak törvényhatóságot és bíraskodást, nem pedig a bánok.

27-ik számtól 44-ik tizennyolcz tekintélyes statusférfit, hivatalnokot és író t idéz a 15, 16 és 17 századból, kik az iménti megyéket, koruk hite és tudománya szerint, magyar megyék közé sorozák. Hárman igénylenek különös figyelmet. Első Broderits István, előbb szerémi, azután váczai püspök, és 2-ik Lajos király cancellárja, ki, mint maga vallja, Slavoniában született, és ezen viszonyainál fogva az ország alsó részeit jól ismerte. Ő a mohácsi ütközetrőli iratában ezeket beszéli: „Haec (t. i. a dunáninnyi Magyarföld) ab ulteriore Hungaria Danubio ac Austria et Norico, a Slavonia Dravo, a Bosna et Rascia Savo fluminibus terminatur. Nam in locis Danubio propingvis et ad Belgradum spectantibus ad Savi usque fluminis ostia cum Danubio excurrit, Valkonem, Posegam et Sirmium, tres insignes provincias, quas nos comitatus vocamus, a Slavonia divellens.“ Második teljes hitelű tanu Istvánffy Miklós, ki Zágráb és Varsad vármegyékben birt, lakott és meghalálozott, s mind ezen tapasztalásnál, mind kitűnő főhivatalainál, de leginkább jeles tudományánál fogva egész bizodalmat és hitelességet érdemel. Ő Valkót és Posegát nem egy helyen számítá Magyarországhoz, sőt 13. könyvében az 1537-iki török berohanást rajzolván, világosan említi, hogy Garavics hegye választja el Posegát Slavóniától: „Posega, mond ő, est ceterioris Pannoniae regio vicina Illyrico saltus Garavitii montis Posegam a Slavonia determinantis.“ Harmadik tekintély, kinek nevéhez annyi hős és magasztos emlék köt egyiránt minden magyart és horvátot, Zrinyi Miklós bán. Ez Pető Gergely neve alatt irt „Rövid Ma-

gyar Kronika“ czimű könyvében, melly 1660-án Bécsben nyomaték, így szól: „Magyaroszági vármegyéknek neveik és számaik 1. Szerém. 2. Valkó. 3. Posega 4. Verőcze. 5. Tolna. 6. Baranya. stb. Tótország vármegyék neveik 1. Varasd. 2. Zágráb. 3. Körös.“

Igen helyesen vette fel értekezésébe az érd. szerző az alsó Magyarföld visszafoglalása történetét, megmutatván, mikép a török birtok alatt és után az ország ezen része Rácország-nak (Rascia) és később Slavoniának kereszteltetett által. De még ezen nevezet alatt is 1700-ban egy királyi biztosság által közvetlenül Magyarországhoz keblesített, és a magyar megyék mintája szerinti rendezése meg lön kezdve. A nevek ezen ferde és önkényes kicserélése történetét világosítja az is, hogy e föld egy része kis Oláhországnak is — Minor Valachia — hivatott. (Car. du Fresne Illyr. vetus et novum. Posonii 1746. p. 142.)

Elmondja azután a 45 számtól 54 számig a visszakeblesítés viszontagságait, és a kérdéses megyéknek az 1741-ik törvényhozás koráig magyarországhoz viszonyait. A munka ezen része adatokban és combinatiokban leggazdagabb, leg-erősb. Figyelembe ajánlom ezeket: 47 szám alatt: az 1699-ik nádori concursus és porták elintézése alkalmával, a megyék hat kerületre osztattak; ötödik kerületet tette a drávántuli, — circulus transdravanus — Valkó, Posega, Szerém és Verőcze megyékkel ellátva; a hatodik kerületet Dalmát-Horvát- Tótországok képezék, s jelesen Zágráb, Varasd, Körös, Lika és Corbavia megyék. Ugyanezen felosztás az 1702-ik concursus és porták igazításakor is fogadtatott el, és a drávántuli kerület, mellynek 1699-ben csak 110 portája volt, 152 $\frac{1}{2}$ -re emeltetett, a Dalmát- Horvát- Tótország kerülete pedig 408 portáról 412-re lön felrugtatva. — 48 sz. alatt igen

meglepő diplomaticai erősséget tárt fel előttünk az érd. szerző az 1708-ik diaeta naplójából. Tartalma következő: „Anno 1708. Sessio XXII. die 26 Maji. Est iterum sessio, in qua perlegitur Memoriale D. Comitis Petri Keglevich qua Comitatus Posegensis Supremi Comitis, conquerentis super eo, quod siquidem officiales Cameratici Comitatum Posegenssem totaliter convulsissent, quatenus I. SS. et OO jure postliminii eundem I. Cottum privilegiis aliorum Regni Hung. Comitatum gaudere posse gratiose efficere dignentur; et siquidem ben. S. Mattis SS. Regales Litteras tardius percepisset, Ablegatum quoque pro eodem Comitatu tardius possit mittere, nempe Franciscum Metséry: qui etiam ex consensu Dominorum Rencnolarum statim occupavit Sessionem in sine Dominorum Ablegatorum Cottensium. Sed hic questio fuit orta, utrum Comitatus Posega non spectet ad Croatiam? nam si eo spectat, specialem Ablegatum habere nequit, cum pro Croatia, Dalmatia et Slavonia simul sumtim jam sint Ablegati hic Tabulae Regiae assidentes. Tandem declaratum est, Comitatum Posega non ad Croatiam, sed Hungariam spectare, adeoque posse et debere habere suos speciales Ablegatos.“ — 49 sz. a. 1711-ben october és november hónapokban együtt tanácskoztak a főrendek, megyék és városok az adó elosztása és kivetése iránt, és ezen alkalommal october 21-ki felírásukban régi gyakorlatra, jelesen az 1702-ik felosztásra hivatkozva, ismét hat kerületet, s ezek közt a drávántulit, attól elkülönözve pedig a Dalmát- Horvát- Tótország kerületet fogadták el; mit a királyi leirat is helybenhagyott. — 51. sz. a. 1715 : 92. cikk keletkezése történetét olvashatni, de ezen törvény, melly tiszta értelmű szavakkal mind törvénykezési, mind közigazgatási tekintetben — tam in iudicis, quam in politicis — Posega, Szerém, Valkó és Verőcze

vármegyét szoros értelmű Magyarországhoz rendelte visszacsatoltatni, az 1723 : 20., 1729 : 7. és 1741 : 18. czikkek szorgalmazása után is, az illető királyi biztosságok által nem a törvények értelmében, hanem ezen ösvényenkivüli utasítások szerint hajtatott végre, mire egy részben azon 1715-ik hongyülésen alkotott 118 czikk homályos tartalmának hibás és a 92 czikkkel merőben ellenkező elmagyarázása szolgált kiindulási pontul és ürügyül. — 52 sz. a. Az 172²/₃ hongyülés alatt is még ezen megyék, minden ellenzés nélkül, mind az ország mind a kormány részéről, szoros értelmű Magyarhon kiegészítő tagjainak nyilvánítottak. 1722-ik oct. 18-ki felírásban olvashatók ezek: „Stante jam alma pace, non tantum Comitatus, Districtus et Terrena intra gremium Regni adjacentia, utpote Posegensis, Verőczensis, Sirmiensis, Valkoviensis, Temessiensis, Szöriniensis, iidemque in ferendis communibus regni oneribus, ac tam in iudiciis quam politicis (una cum Comitatus Mármaros, Kraszna, Kövár, mediocris Szolnok, Zaránd, Arad, Csanád, Csongrád, et aliis tractibus pro reapplicandis jam agnitis) juxta articulos 92. 113. 116. 118. 1715. cum officiis et dignitatibus ex toto reincorporentur. — Sed etiam Regna et Provinciae, utpote Transylvania Servia, Valachia, et alia hactenus recuperata et recuperanda, juxta quod una cum Regnis Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae a S. Regni Hung. Corona, Regno vel Comite Palatino, conformitate T. 3. Parte III. art. 6., 18. 1550. Tit. 92. P. I. 13., 65., P. II. art. 25. Alb. R. ab antiquo dependebant, eidem S. Regni Hung. Coronae subjaceant.“ Erre febr. 18kán 1723ban válaszolván a Felső, a visszakeblesítés módját akará magának előadatni, és azt így tették az orsz. rendek mart. 12-i felírásukban. „Ad 5-um de reincorporatione reincorporandorum Art. 92. 1715-to praescripta et recenter data b. S.

Mattis SS. Resolutione SS. et OO. R. contenti redditi, quae ut eo majori facilitate et sine ulteriore commissione per conditum articulum effectuari valeat, et quali modo, quave forma et quo sine reincorporanda veniant, eadem per classes etiam in declaratione per SS. et OO. R. die 9. novembris 1722. regiae commissioni exhibita connotatas hic quoque specificarent: 1-mae classis essent Comitatus, Districtus, Terrena. Posegiensis, Verőczensis, Sirmiensis, Valkoviensis, Zewriniensis, Krassóviensis, Temesvariensis, et alii ibi et iisdem in locis siti, indubie intra Regnum Hungariae, Lika vero et Corbavia in Croatiae gremio adjacentes, nondum tamen in formam Comitatum redacti.“ Ezek szerint keletkezett az 1723. 20. cikk, papiros malaszt az 1729. 7. cikkel egyetemben. 54. sz. a. a szeremi kerületről (Districtus Sirmiensis), melyet az 1741. 18. cikk Alsó-Slavóniától megkülönböztet, bebizonyítá érd. szerzőnk, mikép azon kerület nevezete alatt nemcsak Szerém magán, hanem Posega, Valkó és Verőcze megyék is értettek, midőn tehát törvényünk a Szerémséget kerület czimével Alsó-Slavóniától imigy elválasztá, értelmesen kifejezé Szerém, Posega, Válkó és Verőcze megyéknek alsó-slavóniához nemtartozandóságát. Lássuk ezen élénk kérdésben az illető adatok minőségét. Azon felírásban, mellyel 1751-ben az ország Rendei az adót megajánlották, olvasható: „Districtus Sirmiensis, in quo Comitatus Poseganus 61 $\frac{3}{4}$ port. Verőczensis 57 port. Sirmiensis 54 $\frac{1}{2}$, portae. Simul 173 $\frac{1}{4}$ portae. Obtingens 100,652. fl. 8 xr. Districtus Sirmiensis solvebat antea 78,887 fl. 12 $\frac{1}{2}$ xr. Idem Districtus pro Quanto fortificatorio 10,379 fl. 53 $\frac{1}{2}$ xr.“ Az 1764/5 hongyülés alatti sérelmek és kívánatok 42. pontjában ki van világosan mondva: Districtu Eszekiensi, cui Comitatus de Baranya quoad provincialem Commissariatum, pecuniarumque

contributionalium administrationem ingremiatus fuerat, anno 1706 sublato, idem Comitatus ad-remotissimum Soproniensem Districtum assignatus est, ita ut pecuniae quidem maxima in parte ad Eszekienses bellicas Cassas deferantur, computus autem commissariatici Sopronii debeant institui, ubi tamen utrumque Eszekini, quo videlicet loco etiam Provincialis Commissarius Districtus Syrmienis residet, perfici quiret unde demisse expeteret semet Comitatus Verőcziensi Posegano et Syrmienis ad Districtum Syrmienem conjungi.“ Azon 1715. országgyűlési naplóban, mellyel az érdemes szerző élt, Szirmiumnak neveztetik azon föld, melly más naplók, jelesen gróf Keglevich János ur ő excjának gyűjteményében levő szerint a' mondott vármegyékből állott. Kérdés tehát, mit értett az 1741. 18. és 50. czikk Alsó-Slavonia alatt? ezt akkép fejt meg az érd. szerző, hogy magok a horvát atyafiak Kőrös és Zágráb megye alsó részeit keresztelték Alsó-Slavoniának az 1741-i hongyülés alatt felterjesztett sérelmeikben, jelesen a sept. 22-i felírás mellett, midőn a báni hatalom megcsonkításáról így panaszkodtak: „quam modernis temporibus ad exiguum reliquorum Regnorum illorum angulum, Comitatum quippe Varasdiens. et in parte Zagradiens., in parte Crisiens. nec non confinia intra Unnam et Colapim sita per Leopoldum I. Regem a. 1703. curae et gubernio Bani et Regni submissa restrictam SS. et OO. fatorum Regnorum tristi amino intuentes, suae Matti supplicant, . . . Banum in plenam auctoritatem restituendum et eius in officio Banatus successores stabiliendos decernere dignetur.” Így támadott a 18. és 50. czikk. De nem lehet józan ésszel csak fel is tenni, hogy ugyanazon egy cikkben két ellenkezőt akarhattak volna állítani az ország Rendei, azt t. i. hogy a szerémi kerület különálló Alsó-Slavoniától, és ismét azt, hogy Alsó-Slavo-

nia magában foglalja a szerémi kerületet. Egyébiránt Slavoniát több részre osztani már régen kezdették, és Alsó-Slavonia nyomára akadunk olly időben, midőn még Szerém, Posega, Valkó és Verőcze megyék mindenben Magyarország tagjainak tekintettek. Imre királynak 1197-ki oklevelében áll: *terram Vodiza vocatam in partibus inferioribus Slavoniae in contiguitate districtus Zane et Bubiza existentem*“ (Cod. dipl. tom. 2. 307. l.) Az 1538-i „*Constitutiones Regni Sclavoniae Crisienses*“ 14. cikkje is mutatja, hogy Slavonia három részre volt osztva, egyik a drávamelléki, melly Varasd vármegyéhez tartozott, második a száva- és kulpamelléki, és harmadik a belső rész „*interior pars regni.*“

Vége kiemeli a tudós szerző, mikint azon királyi biztosságok, mellyekre az 1741 : 18. cikk végrehajtása bizva volt, nem jártak el küldetésükben azon ösvényen, mellyet az 1715 : 92., 1723 : 20, 1729 : 7. és az iménti 18. cikkek kijeleltek, hanem ezekkel homlokegyenesen ellenkező utasítások szerint; hozzájárulván ehhez még az is, hogy az 1745-i kir. biztosság, egy magyart kivéve, t. i. a kir. kincstár részéről kiküldött B. Vajay László kamarai tanácsnokot, csupa horvátokból állott, ugymint gróf Patachich Sándor, Busán János, Szaich János és Kerhelich Boldizsár zágrábi kanonokból; holott pedig azon 18 cikk világosan rendelé, miszerint Magyarország részéről a Nádor nevezzen azon biztossághoz tagokat. Ezen mulasztás egyike volt azon okoknak, a miért a kir. biztosság munkálata a törvények értelmével ellenkezőleg végződék, és a miért az arra Apr. 27. 1746. következett kir. rendelmény is nem az 1715 : 92., 1723 : 20., 1729 : 7. és 1741 : 18. szellemében ütött ki. Az 1751-ki törvényhozás tehát már, habár nem is törvényesen (a nádor által nevezendő biztosok jelen nem lévén) de minden esetre

kormányilag végrehajtott, befejezett tényt talált, és azért volt olly nehéz akkor szőnyegre került imez tárgyon átesni. Ugyanis kérdés táadván a megtörtént incorporatio becikkelyezése iránt, és valljon ezen szerémi kerületet Magyarországhoz vagy Slavóniához kellett volna-e keblesíteni? habár a „kapcsolt részek“ ítélőmestere az utóbbi mellett nyilatkozott, és a főrendek is a kir. biztosságok igazolására emeltek szavat, a képviselők táblája mindazáltal semmi olly szerkezetbe nem egyezett, melly a biztosságok eljárását helyeselné vagy az ország határai megszorítását hozná magával. A dicsértem 1751-i naplóban július 6-ki ülésről ezek olvashatók: „Protonotarius Naysich retulit modificationem apud Exc. Proceres interventam, in qua, posteaquam J. Status intuitu I. Cotuum Valkó, Verőcze et Posega punctum limitibus Regni Hungariae praejudiciosum fore iterum observavissent, postulatam suum reiteratis argumentis illud esse manifestabant, ut punctum hoc in §-is de praescriptis Comitibus sonantibus penitus emanet, salvatellam in gravaminibus I. Regni Hungariae ad amolienda haec praejudicia in uno peculiari puncto collocandam non sufficere allegantes. Dnus Protonotarius Judicis Curiae Regiae: inseramus peculiare punctum in nostris gravaminibus, mediante quo praescriptorum Cottum reincorporationem homagialiter efflagitemus, et hac modalitate superabitur praejudicium. Illustrissimus Dnus Personalis: ne per classificationem uni aut alteri Regno praejudicium inferatur, melius erit, si integrum illud punctum emanserit.“ Mind ezek tehát, mind pedig maga az akkor alkodott 23 cikk szövege bizonyítják, hogy ezen tárgy 1751-ben csak provisorie intézetett, nem pedig határozottan döntetett el, mert az egész cikkben egy betűvel sincs érintve sem a kir. biztosságok működésének helyessége vagy helytelensége, sem pedig maga

a visszakeblesítés , hanem csupán az országgyűlési szavazatnak megadása jelentetvén ki, többnyire a két országnak ezen kerület iránti kölcsönös igényei status quo-ban hagyattak e szavakkal : „Salva in reliquo Regni Hungariae et Banali Jurisdictione.“

DE BALLAGI GÉZA.

